

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTOS IR BAUDŽIAMOJO
PROCESO KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus V kurso (5m.) I gr.
Baudžiamosios justicijos specializacijos
Studentės Jolantos Mušinskaitės

**BYLOS NAGRINĖJIMO
APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISME RIBOS**

Magistro darbas

Darbo vadovas
A.Meška

Darbo recenzentė
Lekt.Dr. G.Juodkaitė-Granskienė

Vilnius
2007

TURINYS

IŽANGA

1. Apeliacijos ribų samprata	7
1.1. Apeliacijos esmė.....	7
1.2. Apeliacijos rūšys.....	10
1.3. Apeliacinio nagrinėjimo ribų problema visiškosios ir dalinės apeliacijos atveju..	13
2. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme	18
2.1. Nuostatos, reglamentuojančios bylų procesą apeliacinės instancijos teisme.....	18
2.2. Bylų proceso reikšmė apeliacinės instancijos teisme.....	19
3. Apeliacinio proceso principai	22
3.1. Draudimo priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas principas - <i>non reformation in pejus</i>	22
3.2. Draudimo išeiti už apeliacinio skundo ribų principas - <i>tantum devolutum quantum appellatum</i>	24
4. Neįsiteisėjusio nuosprendžio apskundimas	26
4.1. Asmenys, nustatantys apeliacinio nagrinėjimo ribas.....	26
4.2. Apeliacinio skundo ribų nustatymas.....	30
4.3. Proceso veiksmai, gavus apeliacinį skundą.....	34
5. Bylos nagrinėjimas	36
5.1. Bylos nagrinėjimo įprastos ribos.....	36
5.2. Draudimas bloginti apelianto padėtį.....	38
5.3. Asmenys, dalyvaujantys apeliacinės instancijos teisme.....	41
5.4. Apskustų nutarčių nagrinėjimo ribos.....	42
5.5. Apeliacinio skundo ribų viršijimas.....	44
5.6. Kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme.....	47

Išvados

Santrauka

Summary

Literatūra

IŽANGA

XVII amžiaus politiniams pokyčiams didelę įtaką darė Džono Loko (John Lock) ir Šarlio Luji Monteskje (Charles Laris Montesqieu) valdžios padalijimo teorija. Jie pagrindė trijų savarankiškų valdžių, tai yra įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės egzistavimo demokratinėje valstybėje būtinumą¹. Įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, tuo tarpu teisminė valdžia yra atribota nuo pirmųjų dviejų, kurioms draudžiama revizuoti teismo priimtus sprendimus ir tai sąlygojo savarankišką teisminę tarpusavio kontrolę.

Žemesnės instancijos teismo sprendimo kontrolę atlieka aukštesnės instancijų teismas ir ši pakopinė teismų sprendimų kontrolė yra vadinama instancinė sistema, kurios „[...] stiprumo pradai – tai jos nepriklausomumo principas“², reikalaujanti, kad teismų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą tikrintų ne įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, o aukštesnė teisminė valdžia“. Būtent šios instancinės sistemos sudedamoji dalis yra apeliacinės instancijos teismai.

Viena iš klasikinių pirmosios instancijos teismų kontrolės formų yra apeliacija, kurios esmė skirtingose valstybėse yra suprantama skirtingai. Tai sąlygojo ne tik skirtingą apeliacijos modelių atsiradimą, bet ir skirtingą apeliacijos ribų nustatymą. Todėl siekiant atskleisti apeliacijos ribas, skirtingus apeliacijos modelius pasirinkusiose valstybėse, bus atskleisti esminiai dalinės ir pilnosios apeliacijos skirtumai.

Iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti, kad apeliacijos esmės samprata teisės moksle negalėtų kelti didesnių problemų. Vis dėlto apeliacijos instituto sudėtingumo ir nevienalytiškumo, taip pat apeliacijos modelių Lietuvoje kaitos, apeliacijos esmės ir paskirties samprata Lietuvoje tebekelia nemažai nesutarimų ir diskusijų. Šios diskusijos savo ruožtu turi įtakos teismų praktikai, kadangi reikiamai nesuvokus apeliacijos esmės neįmanoma tinkamai aiškinti ir taikyti apeliacinį procesą reglamentuojančių nuostatų. Išsakytos problemos paskatino trumpai aptarti ir apeliacijos esmę ir jos principus, trumpai apibūdinti pagrindinius apeliacijos modelius, esminius jų skirtumus ir būdingus požymius.

Šiame magistriniame darbe bus nagrinėjamos bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, kurių nustatymas yra svarbus ne tik bylos nagrinėjimui, o visam baudžiamajam procesui – kurio tikslas yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės ir valstybės interesui greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir

¹ Glendon M.A., Gordon M.V., Osakwe C. Vakarų teisės tradicijos. – Vilnius. – 1993, (p.55).

² Nekrošius V. Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje. Daktaro disertacijos socialiniai mokslai: teisė, VU. Vilnius, 1996, (p.4).

atitinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Bene nemažai teoretikų diskusijų buvo keliami dėl apeliacijos rūšies Lietuvos baudžiamajame procese – kokia ji turėtų būti: *visiškoji ar dalinė*? Nors Lietuvos baudžiamajame procese pasilikta prie vientiso apeliacinio proceso nepasirenkant konkrečiai nei visiškosios, nei dalinės apeliacijos, tai paskatino aptarti visiškosios ir dalinės apeliacijos sampratą bei skirtumus, pabandyti atsakyti į iškeltą klausimą koks gi apeliacijos modelis turėtų būti pasirinktas, ir ar galiojantis teisinis šios srities reglamentavimas atitinka BPK įtvirtintos dalinės apeliacijos esmę.

Darbe bus aptariami tokie pagrindiniai apeliacinio proceso principai kaip *tantum devolutum quantum appellatum* ir *non reformato in pejus*. Nagrinėjant šiuos principus bus atskleista jų esmė, reikšmė, tikslingumas, taip pat keliamas klausimas dėl jų absoliutaus galiojimo apeliacinės instancijos teismui. Darbe nebus apžvelgta baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka eiga, priimtų nuosprendžių ar nutarčių rūšių ar kt. klausimai, kurie nėra tiesiogiai susiję su darbo tema „Bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribos“. Darbe bus tik pakomentuota pačio apeliacijos instituto esmė, kuri leistų suvokti šio instituto svarbą visame bylos nagrinėjimo procese. Visas dėmesys bus nukreiptas į tai, kas ir kaip apsprendžia bylos nagrinėjimo apeliaciniame procese ribas, t.y. kas ir kaip gali skūstis aukštesnei teisminei institucijai, kaip plačiai nagrinėjamos bylos apeliacine tvarka.

Norint visapusiškai išanalizuoti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas apibrėžtas Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) normose, bei taikant praktikoje iškytančioms problemoms analizuoti, taip pat nagrinėjant ar visada yra ginamos žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės, bei ar taikant šias kodekso normas praktikoje jos visada atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos reikalavimus, visapusiškai to padaryti neįmanoma visiškai neatsiejant iškytančios problemos dėl kaltinimo pakeitimo apeliacinės instancijos teisme. Todėl šiame darbe analizuotina viena iš daugiausiai diskusijų keliamų problemų - kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme (ypač į sunkesni), prokuroro dalyvavimas apeliacinės instancijos teisme nagrinėjant privataus kaltinimo bylą. BPK normose, kurios reglamentuoja apeliacinio nagrinėjimo tvarką, galimybė pakeisti kaltinimą vykstant apeliaciniam procesui nenumatyta.

Naujas BPK Lietuvoje įsigaliojo 2003m liepos 01 d. kartu su Baudžiamojo kodekso bausmių vykdymo kodeksu. Vienas iš pagrindinių ir pats svarbiausias baudžiamojo proceso tikslas yra siekti, kad bet kuris nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Siekiant ir įgyvendinant šį svarbiausią baudžiamojo proceso tikslą yra labai svarbios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos

teisme ribos. Teisinėje ir demokratinėje valstybėje turi būti vienodai siekiama įgyvendinti abi šio vieno iš pagrindinių ir pačio svarbiausio baudžiamojo proceso tikslo sudėtinės dalis.

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos ribos 1961 metų redakcijos su vėlesniais papildymais ir pakeitimais BPK buvo apibrėžtos visų pirma siekiant ginti valstybės interesus, bei visų pirma siekiant, kad bet kuris nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų nubaustas. Nustatant ribas šiame BPK, buvo kreipiamas santykinai nedidelis dėmesys į tai, kad nebūtų pažeistos kiekvieno nusikalstamą veiką padarymu kaltinamo asmens žmogaus ir piliečio teisės, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Todėl taikant šį BPK, net ir su vėlesniais jo 1961 m redakcijos pakeitimais ir papildymais, konkrečiais taikymo atvejais paaiškėdavo daug jo neatitikimų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijai. Šie neatitikimai tame tarpe labai dažnai paaiškėdavo ir bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų aspektu.

Temos aktualumas ir naujumas – apeliacijos ribos ir draudimas priimti sprendimą, blogesnį apeliantui, tai yra principai *tantum devolutum quantum appellatum* ir *non reformato in pejus* dar nebuvo nagrinėti, tuo labiau, kad apeliacinis procesas Lietuvos Respublikoje baudžiamajame procese nuolat kito. „Bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribos“ yra aktualus teisinis institutas, kuris yra neatsiejamas tiek nuo specialiųjų baudžiamojo proceso uždavinių ir tikslų, tiek nuo bendrųjų baudžiamojo proceso uždavinių ir tikslų, tiek nuo konstitucinių principų, ypač susijusių su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, teise į bylos peržiūrėjimą ir pan. Todėl iškilo būtinybė atskleisti ir apeliacinio proceso principų esmę, reikšmę, absoliutumą ir kitus su jais susijusius klausimus. Šios temos aktualumas nekelia abejonių, kad tik tikslai ir konkrečiai nustatčius ribas, apibrėžus pakeitimo sąlygas ir galimybes mes užtikriname proceso teisėtumą ir pagrįstumą.

Tyrimo objektas – apeliacijos ribos, apeliacine tvarka nagrinėjamų baudžiamųjų bylų apimtis ir draudimas priimti sprendimą, blogesnį apeliantui, tai yra apeliacinio proceso principai *tantum devolutum quantum appellatum* ir *non reformato in pejus*.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos teisės aktai, tarptautiniai dokumentai bei teismų praktika, susijusi su apeliacijos ribomis, apeliaciniais skundais, jų turiniu, padavimo tvarkai keliamais reikalavimais bei apeliacine tvarka nagrinėjamų bylų apimtimi ir ją praplečiančiomis išimtimis, o taip pat su draudimu išeiti už apeliacinio skundo ribų bei draudimu priimti sprendimą, blogesnį apeliantui.

Darbo tikslas ir pasiūlymai – susipažinti su apeliacijos instituto samprata, bylų apeliacinio nagrinėjimo principiniais dalykais, išanalizuoti apeliacijos ribas skirtingose apeliacijos modeliuose, apibrėžti apeliacijos ribų ir principų *tantum devolutum quantum appellatum* ir *non reformato in pejus* esmę, reikšmę byloje dalyvaujantiems byloje asmenims

bei teismui. Analizuojant apeliacinio proceso principus siūloma baudžiamajame procese numatyti sankcijas už piktnaudžiavimą procesine teise teikti papildomus įrodymus, atsižvelgiant į apeliacinio proceso greitumą ir koncentruotumą.

BPK 256 straipsnio norma nėra tobula ir sukelia teismams ydingą praktiką, kadangi šiuo metu neaišku, ar pagal BPK 256 straipsnį galima pakeisti kaltinimą apeliacinės instancijos teisme. Ši norma nėra visiškai išbaigta ir praktiškai ją taikant sukelia nemažai problemų dėl skirtingos šio straipsnio traktuotės, todėl yra siūloma patobulinti minėtą normą ir numatyti jos taikymą ne tik pirmosios, kaip tą numato įstatymų leidėjas, bet ir apeliacinės instancijos teisme.

Darbo uždaviniai - išnagrinėti teorines ir praktines bylų nagrinėjimo apeliaciniame procese problemas, pateikiant konkrečių pavyzdžių iš Lietuvos teismų praktikos.

Tyrimo šaltiniai ir metodai . Darbe yra remiamasi istoriniu, lyginamuoju, sintezės, analizės ir kitais metodais. Darbo tyrimo šaltiniai yra Europos tarybos ministrų komiteto rekomendacijos, Lietuvos Respublikos Konstitucija, senasis baudžiamojo proceso kodeksas, kiti Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai, teismų praktika, bei Lietuvos ir užsienio valstybių autorių darbai.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sudaro: įžanga, dėstomoji dalis iš trijų skyrių, išvados ir pasiūlymai, panaudotos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. Apeliacijų ribų samprata

1.1. Apeliacijos esmė

„*Errare humanum est* – klysti yra žmogiška“ yra pasakęs daugiau nei prieš 2 tūkst. metų gyvenęs žymus romėnų rašytojas ir filosofas L.A. Seneka. Tačiau labai svarbu pripažinti klydus ir tas klaidas ištaisyti. Tai aktualu visuose visuomeniniuose santykiuose, o ypač – teisiniuose. Visuose juose dalyvauja žmonės, kurie nėra apsaugoti nuo neteisingo sprendimo ar nuosprendžio priėmimo. Neteisėtą ar nepagrįstą *teismo* sprendimą (nuosprendį) taipogi gali sąlygoti įvairios objektyvios ir subjektyvios priežastys: neteisingai nurodytos faktinės aplinkybės, melagingi liudytojų parodymai, suklastoti rašytiniai įrodymai, prieštaringi teisės aktai, nevieninga teismų praktika, taip pat ir nedidelė teisėjo patirtis ar net nesąžiningumas. Todėl pripažinus egzistuojant klaidingo sprendimo tikimybę, proceso dalyviams, nesutinkantiems su teismo priimtu sprendimu (nuosprendžiu), privalo būti sudarytos galimybės apskusti jį aukštesnei institucijai.

Prašymas patarimo, kreipimasis į aukštesnę instanciją, Tarptautinių žodžių žodyne³ apibrėžiamas kaip *apeliacija*.

Baudžiamojo proceso teisės moksle terminas „apeliacija“, kilęs iš lotyniško žodžio *appellatio*, reiškiančio kreipimąsi arba skundą, vartojamas keliomis prasmėmis. Šiuo terminu gali būti įvardijamas *apeliacinis skundas*, t.y. rašytinis apelianto (proceso dalyvio), turinčio teisę apskusti pirmosios instancijos teismo nuosprendį (nutartį), kreipimasis į aukštesnės instancijos teismą, taip pat *baudžiamojo proceso stadija*, skirta patikrinti neįsisteisėjusį pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Apeliacijos institutas žinomas ir taikomas beveik visose Europos valstybėse. Apskusti nuosprendį Baudžiamosiose bylose yra laiduojama net pačiu aukščiausiu tarptautiniu lygmeniu. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo⁴, priimto 1984 metais, 2 straipsnyje pabrėžiama, kad „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę“.

Jei kasacija porevoliucinėje Rusijoje buvo tradicinė porevoliucinės Rusijos neįsisteisėjusių nuosprendžių patikrinimo forma, tai apeliacija pirmą kartą buvo atnaujinta 2000 metais Europos Sąjungos paliepiamu. Rusijos Federacijoje apeliacija BPK atsispindėjo tik 2001 m. Rusijoje, po 1917 m. revoliucijos, klausimas dėl apeliacijos atnaujinimo pirmą kartą realiai buvo iškeltas tik 1990 m. pradžioje. 1991 m. spalio 24 d. priimta teismų reformos

³ Tarptautinių žodžių žodynas. V., 1985, p.39.

⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintasis protokolas, priimtas 1982-11-22 Strasbūre. Žr. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=66195&Condition2>.

konceptija numatė galimybę apeliacine tvarka peržiūrėti nuosprendžius, priimtus teisėjų vienasmeniškai. Tačiau forma, kuri buvo numatyta teismo sprendimų peržiūrėti apeliacine tvarka, galiojančiame Rusijos Federacijos BPK atžvilgiu iš esmės ir konceptualiai skiriasi nuo tvarkos, kuri buvo numatyta kaip teismo reformos koncepcija, taip ir BPK projektams⁵.

Apeliacijos institutas nėra naujas ir Lietuvoje. Tarpukario Lietuvoje galiojo visiška (neribota) apeliacija, apie kurią M. Riomeris yra rašęs: „principiškai tai, ką daro antrosios instancijos teismas [...], tai ne pirmosios instancijos teismo sprendimo kritika, bet naujas antrą sykį tos pačios bylos išsprendimas apeliacinio skundo ribose. [...] Padavus apeliacijos skundą savaime tuo pačiu pirmosios instancijos teismo sprendimas teisiškai išnyksta: teisiškai jo nėra ir jis jau niekuomet įsigalėti negalės. Naująjį sprendimą turės padaryti antroji teismo instancija. Žinoma, jos sprendimas galės būti toks pat, koks buvo pirmosios teismo instancijos sprendimas, bet iš tikrųjų tai vis dėlto iš esmės ir formaliai nėra ir negali būti apskųstojo sprendimo patvirtinimas, tiktai naujas autonominis antrosios instancijos teismo sprendimo aktas“.⁶ Ši autoriaus frazė, mūsų manymu, gana tiksliai atskleidžia neribotos apeliacijos esmę ir požymius, kuriuos aptarsime vėliau.

Galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁷ (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas, BPK) numatyta apeliacija – tai pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kontrolės forma, t.y. bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti valdžių padalijimo bei teismų ir teisėjų nepriklausomumo principai⁸ draudžia tiek kitoms valstybinės valdžios grandims, tiek visiems fiziniams bei juridiniams asmenims revizuoti priimto teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą.

Ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarką paduotą apeliacinį skundą. Dėl šių priežasčių daugelyje valstybių, tarp jų ir Lietuvoje, egzistuoja instancinė teismų sistema, skirta žemesnių grandžių teismų priimtų sprendimų kontrolei.⁹ Todėl bylas apeliacine tvarka dėl apylinkių teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarčių ir įsakymų nagrinėja apygardų teismai. Tuo tarpu Lietuvos apeliacinis teismas yra vienintelis teismas,

⁵ В.Н. Григорьев, А.В. Победнин, В.Н. Яшин. „Уголовный процесс“ учебник. 2005, Москва.

⁶ Riomeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. V., 1994, p. 48.

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014, 5 ir 109 str.

⁹ Lietuvos apeliacinio teismo internetinis puslapis <http://www.vtr.lt/>.

apeliacine tvarka nagrinėjantis bylas dėl apygardų teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarčių ir įsakymų.¹⁰

Pirmosios instancijos teismo sprendimas gali būti klaidingas dėl netinkamai nustatytų faktinių bylos aplinkybių (sprendimo nepagrįstumas) bei netinkamai atlikto teisinio šių aplinkybių įvertinimo (sprendimo neteisėtumas). Sprendimo neteisėtumą taip pat gali lemti pirmosios instancijos teismo padaryti proceso teisės normų pažeidimai. Pripažinus, jog pirmosios instancijos teismas gali klysti tiek faktinių aplinkybių konstatavimo bei vertinimo, tiek ir teisės normų pritaikymo srityje, būtina sudaryti galimybę proceso dalyviams inicijuoti šių pirmosios instancijos teismo galimai padarytų pažeidimų kontrolę. Dėl šios priežasties *apeliacinės instancijos teismas gali tikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir faktiniu, ir teisiniu požiūriu*, skirtingai nuo kasacinio teismo, kuris patikrina apskūstus sprendimus, nuosprendžius ar nutartis tik teisės taikymo aspektu.

Taigi, *apeliacija* yra svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija apginti savo teises bei teisėtus interesus ir suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų bei bylos nagrinėjimas apeliacinių skundų nustatytose ribose.

Tačiau reikia pažymėti, kad baudžiamojo proceso pažeidimai kitose užsienio valstybėse gali būti pripažinti tiek apeliacijos, tiek kasacijos pagrindu. Lietuvoje veikiantis kasacijos institutas, jei jį suprastumėme kaip įsiteisėjusio pirmosios ir (arba) apeliacinės instancijos teismo sprendimo peržiūrėjimą teisės klausimu, nevysiškai atitinka kitų valstybių sampratą. Pavyzdžiui, tai, kas Baltarusijoje vadinama kasacija, Lietuvoje yra apeliacija, o tai kas Lietuvoje kasacija, tiek Baltarusijoje, tiek Rusijoje - yra vadinama priežiūra (*надзорная инстанция*). Pagal Latvijos BPK kasacija – tai neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimas¹¹, o remiantis Vokietijos BPK trečiaja knyga, kuri reglamentuoja nuosprendžio apskundimo aukštesnės instancijos teismui santykius¹², Lietuvos kasacinį procesą atitiktų peržiūros procesas, tačiau skirtingai nei Lietuvoje, šiame procese skundžiamas neįsiteisėjęs pirmosios instancijos teismo nuosprendis. Be to, daugeliu atvejų peržiūros procese nagrinėjamas skundas dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, nes Vokietijoje apeliacine tvarka (*Berufung*) gali būti skundžiami tik žemiausios grandies teismų

¹⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 17-649, 19 str. 3 p., 21 str. 1 p.

¹¹ Уголовно-процессуальный кодекс Латвии. - Riga: Biznesa informācijas birojs, 2003.

¹² Strafprozessordnung mit Auszügen aus Gerichtsverfassungsgesetz, EGGVG, Jugendgerichtsgezet, Strafböfenverkehrsgezet und Grundgezet // 36. Auflage. – München: Beck texte im DTV, 2003.

(*Amtsgericht*) sprendimai, tuo tarpu sunkesnių nusikaltimų atvejais, kai bylas kaip pirmosios instancijos teismai nagrinėja aukštesnės pakopos teismai (*Landesgericht, Oberlandesgericht*), galima tik peržiūra¹³.

1.2. Apeliacijos rūšys

Teisės moksle skiriami įprasti ir išimtiniai teismų sprendimų kontrolės būdai. Įprastiems teismų sprendimų kontrolės būdams, prie kurių ir priskiriama apeliacija, būdingi šie požymiai: 1) galimybė pasinaudoti įprastu kontrolės būdu egzistuoja visada, išskyrus, jei įstatyme aiškiai nurodytas tokio būdo taikymo draudimas, 2) jų taikymas dažniausiai sustabdo priimto teismo sprendimo įsiteisėjimą ir vykdymą.¹⁴

Vis dėlto minėtiems įprastiems teismų sprendimų kontrolės būdams būdingi požymiai toli gražu neatskleidžia įvairaus ir sudėtingo apeliacijos instituto esmės. Nors ir žymimas tuo pačiu „apeliacijos“ terminu, apeliacinis procesas dabartinės kontinentinės Europos valstybėse savo esme ir turiniu yra gana skirtingas. Tai aiškinama dviejų pagrindinių apeliacijos modelių -visiškosios (neribotos) ir dalinės (ribotos) apeliacijos egzistavimu, iš esmės skiriasi apeliacijos esmės ir paskirties suvokimu. Skirtingas apeliacijos esmės suvokimas savo ruožtu lemia nemažas apeliacinį procesą reglamentuojančių nuostatų skirtybes. Dėl šios priežasties sunku, o galbūt net neįmanoma, pateikti bendrą apeliacijos apibrėžimą skirtingas apeliacijos modelius pasirinkusioms valstybėms, taip pat išskirti esminius visoms valstybėms būdingus šio instituto požymius.

Vienose valstybėse (pvz., Prancūzijoje) apeliacinis procesas pripažįstamas pakartotiniu bylos nagrinėjimu aukštesnės instancijos teisme, nesiejant šio nagrinėjimo su pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrole (*novum iudicium*), kitose valstybėse (pvz., Austrijoje), tuo tarpu ir Lietuvoje, teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma (*revisio prioris instantiae*). Atitinkamai skiriasi ir naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teismui galimybė. Pagal tai teorijoje tradiciškai skiriamos dvi apeliacijos rūšys - visiškoji ir dalinė apeliacija.¹⁵

Nors akivaizdu, kad „pakartotinis bylos nagrinėjimas“ akivaizdžiai skiriasi nuo „sprendimo kontrolės“, praktikoje atriboti visiškoji ir dalinė apeliacija nėra taip lengva. Vis dėlto atsakymas į klausimą, koks apeliacijos modelis įtvirtintas tam tikros valstybės teisėje, nėra vien teisės mokslo problema. Tinkamas apeliacijos rūšių atribojimas padeda ne tik paaiškinti apeliacinio proceso paskirtį, bet ir atsakyti į tokius aktualinius klausimus: kokios bylos

¹³ Kramer B. Grundbegriffe des Strafverfahrensrechts: Ermittlung und Verfahren // 5. Auflage. – Stuttgart: Kohlhammer. 2002 (p. 279).

¹⁴ Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997, (p. 219)

¹⁵ Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003. 46

nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos ir kokia apeliacinės instancijos teismo teisių apimtis. Atsakymai į šiuos klausimus labai svarbūs taikant apeliacinį procesą reglamentuojančias normas. Siekiant atsakyti į šiuos klausimus, svarbus yra pats apeliacijos esmės sampratos skirtumas esant dalinei ir visiškai apeliacijai. Todėl toliau bus aptariami tik patys ryškiausi šių modelių skirtumai.

Žinoma, kiekvienos valstybės teisės sistema turi unikalių bruožų, todėl visų valstybių pasirinktus apeliacinio proceso modelius vertinti pagal vieną kriterijų yra neįmanoma. Todėl vargu ar šiandien rasime valstybę, turinčią „gryną“ dalinės ar juo labiau visiškosios apeliacijos modelį.

Visiškosios apeliacijos esmė

Visiškoji, arba neribota, apeliacija tradiciškai apibrėžiama kaip *pakartotinis bylos nagrinėjimas* aukštesnės instancijos teisme viso ar ginčo ar tos dalies, kurią perdavė apeliantas (*novum judicium*).¹⁶ Šiuo atveju apeliacinio nagrinėjimo objektas apeliacinės instancijos teisme yra ne pirmosios instancijos teismo sprendimas, o pirmosios instancijos teisme suformuluotas ginčo dalykas. Tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teisme ginčijamas ne pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, o žiūrima, ar byla buvo išspręsta teisingai, atsižvelgiant tiek į pirmosios instancijos teisme, tiek į vėliau pateiktą faktinę medžiagą.

Dėl savo prigimties visiškoji (neribota) apeliacija ne veltui dažnai vadinama „antruoju bandymu“. Pripažįstant apeliaciją pirmosios instancijos teismo proceso pakartojimu, tampa nebesvarbu kieno klaida - šalių ar pirmosios instancijos teismo - nulėmė, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimas skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo sprendimo. Taigi apeliaciniame procese jo šalys gali taisyti savo pirmosios instancijos teismo procese padarytas klaidas: pateikti papildomą medžiagą, nurodyti naujus argumentus. Vienintelis apribojimas - apeliaciniame procese šalims draudžiama reikšti naujus materialinius teisinius reikalavimus. Taigi visiškąją (neribotą) apeliaciją dėl jos esmės pavadinti teismų sprendimu kontrolės būdu galima tik su išlygomis.¹⁷

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima pateikti tokį visiškosios {neribotos} apeliacijos apibrėžimą: tai pakartotinis bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme remiantis apeliacinio skundo apibrėžtomis ribomis siekiant atsakyti į klausimą, ar byla pirmosios instancijos teisme buvo išspręsta teisingai tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu.¹⁸

¹⁶ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43

¹⁷ Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 46

¹⁸ Ten pat.

Dalinės apeliacijos esmė

Dalinė, arba ribota, apeliacija suprantama kaip pirmosios instancijos teismo *sprendimo kontrolė* (*revisio prioris instantae*). Dalinė, arba ribotos, apeliacijos modelis, apeliaciją pripažįsta esant ne pakartotiniu bylos nagrinėjimu, o pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma. Apeliacijos paskirtis čia suprantama kaip pirmosios instancijos teismo tiek teisinių, tiek faktinių klaidų ištaisymas, o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas. Vadinasi apeliacinis procesas skirtas pirmosios instancijos teismo padarytomis teisės ir fakto klaidoms ištaisyti.¹⁹

Dalinė (ribota) apeliacija remiasi atskirojo apeliacinio proceso koncepcija, pagal kuria, apeliacinis procesas nėra pirmosios instancijos teismo proceso tąsa. Apeliacinis procesas yra savarankiškas, turi savo objektą - pirmosios instancijos teismo sprendimą (jo teisėtumą ir pagrįstumą). Nors apeliacinės instancijos teisme gali būti tikrinami tiek faktiniai, tiek teisiniai bylos aspektai, šis tikrinimas skirtas atsakyti į vieną klausimą-ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, t. y ar pirmosios instancijos teismas nepadarė klaidos nagrinėdamas bylą. Dėl šios priežasties tikrinimas paprastai vyksta pagal bylos medžiagą (žiūrima, ar pirmosios instancijos teismas surinko pakankamai įrodymų, ar tinkamai juos įvertino, ar teismo išvada pagrįsta ir t.t.). Pagal bendrą taisyklę naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teismui dalinės apeliacijos atveju negalimas. Naujų įrodymų pateikimas–išimtinė galimybė, suteikiama tik įstatymuose nurodytais atvejais. Iš esmės toks naujų įrodymų pateikimas vėlgi siejamas su pirmosios instancijos teismo klaida (pvz.. nepagrįstu atsisakymu priimti įrodymą). Kadangi byloje priimtas teismo sprendimas paprastai tikrinamas pagal jau su-rinktą medžiagą, dalinės apeliacijos modelis orientuotas į nežodinių arba mišrų bylos nagrinėjimą ir nėra identiškas procesui pirmosios instancijos teisme.²⁰

Taigi dalinė (ribota) apeliacija - pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kontrolės forma, skirta patikrinti sprendimo teisėtumą ir / ar pagrįstumą neperžengiant apeliacinio skundo ribų.

Abu aptarti apeliacijos modeliai dabar egzistuoja Europos valstybėse. Pavyzdžiui, visiškai (neribota) apeliacija įtvirtinta Prancūzijos, Nyderlandų, dalinė (ribota) - Vokietijos, Austrijos baudžiamojo proceso teisėje²¹. Lietuvos baudžiamajame procese egzistuoja pilnosios (neribotos) apeliacijos modelis.

¹⁹ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43

²⁰ Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 46

²¹ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43

Apibendrintai galima nurodyti šiuos pabrėžiamus apeliacijos modelių trūkumus: esant visiškai (neribotai) apeliacijai nuvertinamas pirmosios instancijos teismo procesas, sudaromos sąlygos visuomenėje įsitvirtinti instanciniam mentalitetui, nukenčia bylų nagrinėjimo trukmė. Ribota apeliacija savo ruožtu mažina teisingo sprendimo byloje priėmimo galimybę. Vis dėlto pastarųjų metų tendencijos rodo, kad Europoje kryptama prie dalinės apeliacijos modelio. Tai gali būti aiškinama tuo, kad dėl ilgėjančios proceso trukmės ir didėjančių išlaidų procesas tampa nebeefektyvus, todėl imta aktyviai ieškoti būdų didinti proceso efektyvumą ir operatyvumą. Pagrindiniai būdai – tai pirmosios instancijos teismo proceso stiprinimas, galimybių pasinaudoti instancine sistema ribojimas. Nemažą įtaką kai kurių Europos valstybių proceso reformoms turėjo ir griežta Europos žmogaus teisių teismo pozicija dėl bylų nagrinėjimo trukmės. Ribotos apeliacijos modelis sudaro palankesnes sąlygas mažinti proceso trukmę, drausmina proceso dalyvius, o neigiamas šio modelio savybes gan sėkmingai mėginama švelninti aktyvaus teismo vaidmens pirmosios instancijos teismo procese įtvirtinimu. Kita vertus, valstybėse, išlaikiusiose visiškosios (neribotos) apeliacijos modelį, griežtinama naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme galimybė, todėl kai kurie teoretikai pagrįstai ima kalbėti apie tam tikrą šių modelių suartėjimą.

Nepaisant gan ženklių aptartų apeliacijos modelių skirtumus, galima išskirti ir abiem apeliacijos modeliams būdingų požymių: 1) apeliacine tvarka skundžiami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo sprendimai, apeliacinio skundo padavimas sustabdo sprendimo įsiteisėjimą, 2) apeliacine tvarka bylą nagrinėja aukštesnės grandies teismas, 3) apeliacine tvarka gali būti tikrinamas tiek teisinis, tiek faktinis bylos aspektas, 4) apeliacinės instancijos teismui draudžiama išeiti už apeliacinio skundo ribų, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus, 5) apeliacinės instancijos teismas negali priimti sprendimo, labiau nepalankaus apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas.²²

1.3. Apeliacinio nagrinėjimo ribų problema visiškosios ir dalinės apeliacijos atveju

Dažnai visiškosios (neribotos) apeliacijos sąvoka yra klaidingai aiškinama kaip apeliacinės instancijos teismo galimybė išeiti už apeliacinio skundo ribų. Tuo tarpu draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų yra pripažįstamas tiek dalinės, tiek visiškosios apeliacijos modelį pasirinkusiose valstybėse.²³ Tačiau pažymėtina, kad apeliacinio nagrinėjimo ribų samprata visiškosios ir dalinės apeliacijos atveju skiriasi. Kaip jau minėjome, kadangi visiškosios apeliacijos nagrinėjimu objektas yra ne teismo sprendimas, o apeliacinės

²² Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 46

²³ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43

instancijos teismui perduotas šalių ginčas, apeliacinės instancijos teismas šiuo atveju yra saistomas ta ginčo dalimi, kurią jam perdavė apeliantas, t. y. jis gali pakartotinai nagrinėti visą ginčą ar ginčo dalį, atsižvelgdamas į apelianto prašymą. Esant visiškai apeliacijai visada yra tikrinamos tiek faktinės, tiek teisinės bylos aplinkybės, tačiau tik tos ginčo dalies, kurią perdavė apeliantas. Todėl galima teigti, kad svarbiausias apeliacinio nagrinėjimo ribas apibrėžiantis kriterijus visiškosios apeliacijos atveju yra būtent perduodamo ginčo apimtis.

Iškyla klausimas, kiek svarbūs šiuo atveju apeliaciniame skunde nurodyti apelianto argumentai? Apibrėžiant apeliacinio nagrinėjimo ribas apelianto argumentai yra svarbūs, kadangi būtent iš jų pirmiausiai ir nustatoma, ar apeliacinės instancijos teismui perduodamas visas ginčas ar tik dalis ginčo. Tačiau visiškosios apeliacijos atveju apeliaciniame skunde nėra keliamas sprendimo teisėtumo ar pagrįstumo klausimas, juo prašoma perspręsti tam tikrą ginčo dalį. Taigi apriboti teisinius ir faktinius apelianto argumentus tampa neaktualu - persprendžiant ginčą tikrinama tiek teisinės, tiek faktinės bylos aplinkybės. Be to, minėta, neribotos apeliacijos procesas yra skirtas ištaisyti ne tik teismo, bet ir šalių klaidas. Apeliacinis teismas nėra ribojamas byloje esamų įrodymų ir gali priimti naujus, kitaip išspręsti bylą net ir nekonstatuodamas esant pirmosios instancijos teismo klaidą. Taigi apeliacinis skundas čia tik ginčo perkėlimo iniciatyva - priėmus skundą procesas tęsiamas apeliacinės instancijos teisme, kur jis yra faktiškai identiškas pirmosios instancijos teismo procesui. Bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme apeliantas gali teikti naujus argumentus ir juos pagrindžiančius įrodymus (kelti naujus reikalavimus apeliantui draudžiama). Į juos apeliacinės instancijos teismas turi atsižvelgti. Iš naujo nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas gali pareikalauti apelianto pateikti naujus įrodymus, jei esamų įrodymų nepakanka. Tačiau ir šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas negali kištis į tą ginčo dalį, kurios apeliantas nenurodė.

Apeliacinio nagrinėjimo ribas visiškosios apeliacijos atveju gana aiškiai yra apibrėžęs V. Mačys, nurodydamas, „jei apeliatorius skundžia tik dalį sprendimo, o kitą dalį arba dalis neskundžia, tai apeliacijos teismas nagrinėdamas bylą ir neliečia tą dalį arba dalis [...] kad apeliatorius ir nenurodytų, kurioms aplinkybėms arba įstatymams prieštarauja sprendimas, visgi jo skundas turi būti priimtas ir žiūrinėjamas“²⁴. Taigi, kaip matyti, svarbiausias kriterijus nustatant apeliacinio nagrinėjimo ribas-perduodamo ginčo apimtis, o skunde nurodyti argumentai yra svarbūs tiek, kiek jie pagrindžia skundžiamą sprendimą.

²⁴ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43.

Priešingai negu visiškosios apeliacijos atveju, dalinės apeliacinis paskirtis yra pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas, taigi apeliacinio nagrinėjimo objektas yra ginčijamas teismo sprendimas (ar jo dalis). Šiuo atveju apeliantas ne perduoda apeliacines instancijos teismui perspręsti visą ar dalį ginčo, o prašo patikrinti priimtą teismo sprendimą, apeliaciniame skunde nurodydamas konkrečius jo defektus - argumentus, pagrindžiančius sprendimo (ar jo dalis) neteisėtumą ar nepagrįstumą.²⁵ Būtent šie apelianto argumentai ir nurodyta skundžiama sprendimo dalis apibrėžia apeliacinio nagrinėjimo ribas. Apie tai aiškiai pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pabrėžęs, kad apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą apeliacinio skundo ribose, reiškia kad apeliacinio skundo ribas apibrėžia nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai, bei apelianto nurodyti konkretūs argumentai ir prašymai.²⁶

Teismo sprendimo defektas gali būti susijęs su neteisingu teisės normos pritaikymu (sprendimo neteisėtumas), netinkamu faktinių bylos aplinkybių ištyrimu (sprendimo nepagrįstumas) arba su abiem iš karto. Apeliantas apeliaciniame skunde gali nurodyti bet kuri išvardytą defektą. Tai reiškia, kad viskas priklauso nuo apelianto pateiktų argumentų. Todėl apeliacinės instancijos teisme nebūtinai turi būti tikrinama tiek teisinės, tiek faktinės bylos aplinkybės. Galima situacija, kai visi apelianto pateikti argumentai gali būti susiję tik su teisinėmis bylos aplinkybėmis (teismo sprendimo teisėtumu), o faktinių aplinkybių apeliantas neginčija. Galiojantys įstatymai pateiktos situacijos nedraudžia. Pripažįstant, kad galima situacija, kai apeliaciniame skunde remiamasi tik teisiniais argumentais, kyla klausimas, ar ir tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas privalo tikrinti faktines bylos aplinkybes? Remiantis draudimu išeiti už apeliacinio skundo ribų, matyt, ne. Jei visi argumentai yra susiję tik su skundžiamo teismo sprendimo teisėtumu, faktinės bylos aplinkybės bus tikrinamos tik tiek, kiek to reikia atsakyti į klausimą, ar sprendimas yra teisėtas.

Svarbiausia yra tai, jog dalinės apeliacijos procesas nėra skirtas taisyti šalių klaidas. Apeliacinės instancijos teismas šiuo atveju yra ribojamas teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės funkcijos - pirmosios instancijos teismo sprendimo panaikinimas duoda tiesioginę nuorodą į teismo klaidą: sprendimo neteisėtumą ar nepagrįstumą. Todėl pateikti naujų įrodymų apeliacinės instancijos teisme pagal bendrą taisyklę yra negalima. Leidus šalims neribotai pateikti apeliacinės instancijos teismui naujus įrodymus, susidarytų kuriozinė situacija - apeliacinės instancijos teismas remdamasis naujais pateiktais

²⁵ Ten pat.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“.

įrodymais (kurie nebuvo žinomi pirmosios instancijos teismui) konstatuotų pirmosios instancijos teismo sprendimą esant nepagrįstą ir dėl to klaidinga. Todėl naujų įrodymų pateikimo galimybė (jei tokia egzistuoja) yra siejama su pirmosios instancijos teismo klaida, pavyzdžiui, nepagrįstu atsisakymu priimti įrodymą.²⁷

Apibendrinus galima daryti išvadą, kad visiškosios apeliacijos atveju apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę nei esant dalinei apeliacijai. Galėdamas beveik neribotai priimti naujus įrodymus ir nevaržomas teismo sprendimo kontrolės funkcijos, apeliacinės instancijos teismas beveik visada gali pats užbaigti šalių ginčą, negražindamas bylos į pirmąją instanciją. Tuo tarpu dalinės apeliacijos atveju tokia apeliacinės instancijos teismo galimybė neretai neišmanoma nepažeidžiant apeliacinio skundo ribų arba naujų įrodymų pateikimo draudimo.

Kalbant apie apeliacinį procesą, manytume, pirmiausia derėtų atsakyti į pagrindinį klausimą - kaip turėtų būti vertinama apeliacija baudžiamajame procese: kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas (*novum judicium*) ar kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė (*revisio prioris instantiac*)? Pagal tai, kaip atsakoma į šį esminį klausimą, turėtų būti kuriamos ir atitinkamos apeliacinį procesą reglamentuojančios nuostatos.

Baudžiamojo proceso teorijoje skiriamos dvi apeliacijos rūšys – pilnoji (neribota) bei dalinė (ribota). Kai kurie autoriai (G.Ambrasaitė, V.Milius, M.Kazlauskas), kalbėdami apie pilnąją apeliacija naudoja terminą „visiškoji“. Visiškoji (neribota) apeliacija apibrėžiama kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme remiantis apeliacinio skundo apibrėžtomis ribomis siekiant atsakyti į klausimą, ar byla pirmosios instancijos teisme buvo išspręsta teisingai tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu (*novum judicium*)²⁸. Dalinė (ribota) apeliacija suprantama kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kontrolės forma, skirta patikrinti sprendimo pagrįstumą ir/ar teisėtumą neperžengiant apeliacinio skundo ribų (*revisio prioris instantiae*)²⁹.

Lietuvoje apeliacinis procesas yra gana nauja baudžiamojo proceso stadija, atsiradusi įgyvendinant teismų reformą 1995 metų pradžioje. Dalinė apeliacija priminė anksčiau buvusį kasacinį procesą, kai tikrinamas nuosprendžių bei nutarčių pagrįstumas bei juridinės klaidos. Visiška apeliacija – aukštesnės pakopos apeliacinis procesas, kai tikrinamas ne tik nuosprendžių pagrįstumas ir teisėtumas, padarytos klaidos, bet ir iš naujo tiriami

²⁷ Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43.

²⁸ G.Ambrasaitė. Apeliacijos esmė ir principai. // Teisė, 2003, Nr. 46. p.9/

²⁹ Ten pat, p. 10/

surinkti byloje ir papildomi įrodymai, t.y. byla nagrinėjama iš naujo.³⁰ Byla dalinės apeliacijos tvarka buvo nagrinėjama apeliacinės instancijos teismo kolegijos posėdyje, o pilnosios apeliacijos – teisiamaajame posėdyje. Visiška apeliacija galiam tik tuomet jei byla išnagrinėta dalinės apeliacijos tvarka.

Tiek visiška, tiek dalinė apeliacija turi savo pranašumų ir trūkumų. Esant ribotai apeliacijai, didėja pirmosios instancijos teismo vaidmuo, prarandama galimybė vilkinti procesą, bylos apeliacinės instancijos teisme išnagrinėjamos greičiau. Kita vertus, ribotos apeliacijos atveju yra pavojus priimti nepagrįstą ir neteisėtą sprendimą. Visiška apeliacija kritikuojama dėl to, kad sudaromos galimybės vilkinti procesą, nuvertinama proceso pirmosios instancijos teisme reikšmė, skatinama bylinėjimosi manija, tačiau esant šios rūšies apeliacijai, sudaromos palankesnės sąlygos teisėto ir pagrįsto sprendimo priėmimui.

Vėliau apeliacinį procesą reglamentuojančios Baudžiamojo proceso kodekso normos buvo keistos ne vieną kartą, kurių pakeitimu siekta kuo efektyviau užtikrinti teisingą bei operatyvų baudžiamųjų bylų ištyrimą ir išnagrinėjimą teisme. Nuo 1999 m. sausio 1 d. atsisakyta apeliacinio proceso skaidymo į dalinę (ribotą) ir pilną (neribotą) apeliaciją. Mūsų manymu, toks įstatymų leidėjo žingsnis buvo neapgalvotas, kadangi, atsižvelgiant į konkretų pasirinktą apeliacijos modelį, skiriasi bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, šalių galimybė pateikti naujus įrodymus bei ribos apeliacinės instancijos teismo teisių apimtis. Atsižvelgiant į tai, jog baudžiamajame procese jokie ribojimai pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme nėra taikomi, siūlyčiau įstatymų leidėjui pereiti prie pilnosios apeliacijos modelio ir jį įtvirtinti galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse.

Dabartiniame Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintas vientisas apeliacinis procesas, neskaidant jo į atskiras dalis. Kita vertus, vientisa apeliacija yra tikslinga laiko požiūriu. Kolegija bylą tikrina tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu, todėl byla nagrinėjama vieną kartą ir trumpiau, ir tokiu būdu užtikrinamas BPK straipsniuose įtvirtinto proceso greitumo principo įgyvendinimas. Toks apeliacinis procesas užtikrina ekonomiškesnį ir efektyvesnį baudžiamųjų bylų išnagrinėjimą.

Taigi, *apeliacijos ribos* suprantamos kaip bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme pateiktų reikalavimų ir argumentų rėmuose ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti.

³⁰ M.Kazlauskas, V.Milius. Kasacinio ir apeliacinio procesų skirtumai Lietuvos Respublikos BPK. // Justitia, 1996, Nr. 3, p.23-24.

2. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme

2.1. Nuostatos, reglamentuojančios bylų procesą apeliacinės instancijos teisme

Baudžiamajame procese nėra išskiriamos bendrųjų bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme nuostatos, tačiau atsižvelgiant į BPK normų, reglamentuojančių bylų procesą apeliacinės instancijos teisme turinį bei paskirtį, įstatymų leidėjas išskiria tam tikras bendras taisykles, kurios yra numatytos BPK normose, reglamentuojančiose apeliacinės instancijos teismo sudėtį bei bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas ir terminus, nustatančiose asmenis, dalyvaujančius nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme. Šių taisyklių paskirtis yra sudaryti optimalias sąlygas objektyviai išnagrinėti bylą apeliacinio nagrinėjimo ribose, teisėtiems ir pagrįstiems nuosprendžiams priimti, proceso dalyvių teisėms užtikrinti bei įgyvendinti apeliacinės instancijos teismo uždavinius.

BPK normos, reglamentuojančios bylų procesą pirmosios instancijos teisme, sudaro prielaidas išsamiai ir nešališkai išnagrinėti baudžiamąją bylą ir priimti pagrįstą bei teisėtą nuosprendį ar nutartį. Tačiau kaip ir bet kurioje kitoje žmogaus veiklos sferoje, taip ir baudžiamajame procese gali pasitaikyti klaidų. Klaidos, padarytos priimant nuosprendį ar nutartį, pažeidžia asmenų teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, todėl turi būti nedelsiant ištaisytos. Klaidos tikimybė yra vieną iš priežasčių, dėl kurių pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai ar nutartys, kuriais išsprendžiama byla, neįsiteisėja nuo jų priėmimo ar paskelbimo momento. Be to, Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys asmenims, nuteistiems už nusikaltimo padarymą, suteikia teisę apskųsti teismo nuosprendį. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 5 dalis nustato: „kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija“, o Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintojo protokolo 2 straipsnyje numatyta: „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę. Šios teisės įgyvendinimą, taip pat šio įgyvendinimo pagrindą nustato įstatymas“.³¹

Tam, kad būtų įgyvendintas teisingumas, tai yra tinkamai išspręstas šalių ginčas ir ištaisytos teismo padarytos klaidos, daugelyje valstybių sukurta hierarchinė bendrosios kompetencijos teismų sistema.

Lietuvoje apeliacine tvarka baudžiamąsias bylas nagrinėja apygardų teismai (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių) bei Lietuvos apeliacinis teismas. Apygardos teismas kaip apeliacinė instancija nagrinėja šio teismo veiklos teritorijoje, o tam

³¹ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p.483

tikrais atvejais (BPK 229 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad baudžiamoji byla gali būti perduota iš teismo, kuriam ji teisinga, kitam teismui, kai siekiama užtikrinti svarbius valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar teisingumo interesus) ir kitos apygardos teismo veiklos teritorijoje esančių apylinkės teismų išnagrinėtas bylas. Klausimus dėl bylos perdavimo sprendžia Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas ar šio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. Lietuvos apeliacinis teismas apeliacine tvarka nagrinėja bylas, kurias išnagrinėjo apygardos teismai kaip pirmoji instancija (BPK 225 str.).

Pastebėtina, kad valstybės, pasirinkusios daugiapakopę teismų sistemą, skirtingai reglamentuoja bylų procesą antrosios instancijos teisme. Kitaip nei Lietuvoje, žemesnės instancijos teismų sprendimų patikrinimas vadinasi ne apeliaciniu, o kasaciniu procesu. Pavyzdžiui, Baltarusijos BPK apskritai nenumato bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka, o vadovaujantis Baltarusijos BPK X dalimi, kasacine tvarka skundžiami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo sprendimai³². Rusijos BPK XIII dalis „Bylų procesas antrosios instancijos teisme“ numato tiek apeliacinį, tiek kasacinį procesą, nors faktiškai tai atspindi ne bylų nagrinėjimą skirtingos instancijos, o skirtingos pakopos teismuose³³. Lietuvoje įtvirtintas tiek apeliacinis, tiek kasacinis procesai.

2.2. Bylų proceso reikšmė apeliacinės instancijos teisme

Kiekviename iškilusiame ginče visada dalyvauja mažiausiai dvi šalys ir teismo priimtas sprendimas dažnai nereiškia bylos nagrinėjimo pabaigos, nes priimtu teismo sprendimu būna nepatenkinta viena ar kita, o kartais ir abi ginčo šalys. Todėl jos gana dažnai pasinaudoja galimybe apskųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui. Be to, teismas sprenddamas bylas gana dažnai klysta, faktinėms byloms aplinkybėms taikdamas materialinės teisės (*errum in judicante*) arba procesinės teisės normas (*errum in procedendo*.)

Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra baudžiamojo proceso stadija, kurioje apeliacinės instancijos teismas pateiktų apeliacinių skundų ribose patikrina pirmosios instancijos teismo neįsiteisėjusių nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą.

Apeliacinės instancijos teismų pagrindinis uždavinys – pašalinti žemesnės instancijos teismų klaidas bei įstatymų pažeidimus. Apeliacinė instancija taip pat yra svarbi baudžiamojo proceso dalyvių teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija, nes proceso

32 Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www.pravo.by/webnpa/text-old.asp?RN=HK9900295>

33 Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации // Под. общ. ред. В.П. Верина, В.В.Мозякова. – Москва: Экзамен, 2004.

dalyviai, apskūsdami nepagrįstus ar neteisėtus teismo nuosprendžius ar nutartis, gina savo teisėtus interesus, o prokuroras vykdo teismų nuosprendžių pagrįstumo ir teisėtumo priežiūrą, padeda šalinti įstatymų pažeidimus.

Apeliacijos esmę sudaro tai, kad apeliacinės instancijos teismas pagal proceso dalyvių ar prokuroro skundus patikrina neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą. Taigi, bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra baudžiamojo proceso trečioji, kontrolės stadija, kurios pagrindinė paskirtis – patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą bei prireikus ištaisyti padarytas klaidas.³⁴

Teorijoje nėra vieningo požiūrio į apeliacinio proceso ribas: nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo (*de novo*), ar turėtų būti suvokiamas kaip priimto sprendimo arba nuosprendžio patikrinimas (*revisio prioris instantiae*).

Baudžiamajame procese apeliacinio nagrinėjimo ribas nustato paduoti apeliaciniai skundai. Tačiau atsižvelgiant į baudžiamojo proceso prigimtį, jokie ribojimai pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme (skirtingai nei civiliniame procese) nėra taikomi. Be to, nustatęs esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų, apeliacinės instancijos teismas turi patikrinti, ar tai turėjo įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems asmenims.³⁵ ***Todėl baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjamas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose.***

Literatūroje autoriai išskiria šiuos bylų proceso apeliacinės instancijos teisme etapus:

- 1) neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimas,
- 2) bylos parengimas nagrinėti apeliacinės instancijos teismo posėdyje;
- 3) bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje.³⁶

Apibendrinus, galima daryti išvadą, kad bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra labai svarbi baudžiamojo proceso stadija: 1) šioje stadijoje ištaisomos klaidos ir įstatymo pažeidimai, kuriuos padarė pirmosios instancijos teismai; 2) ši stadija yra svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija, nes proceso dalyviai, apskūsdami, jų nuomone, nepagirtus ar neteisėtus nuosprendžius ir nutartis, gina savo teises ir teisėtus interesus; 3) apeliacinis procesas turi reikšmės vienodinant pirmosios instancijos teismų praktiką. Nors pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymą vienodą bendrosios kompetencijos

³⁴ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p. 483.

³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 str. 3 p.

³⁶ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p.485

teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tačiau tam tikrą įtaką šiam procesui turi ir apeliacinės instancijos teismo sprendimai.³⁷

Apie kokį procesą (baudžiamąjį, civilinį ar administracinį) bekalbėtume, reikia pripažinti, kad apeliacijos teisė glaudžiai susijusi su teisingumo įgyvendinimu, esminių teismo proceso tikslų įgyvendinimu, todėl drąsiai gali būti pavadinta viena iš esminių byloje dalyvaujančių asmenų procesinių garantijų. Šios procesinės garantijos ribojimas, suprantama, nėra ir negali būti savitikslis. Teisės kreiptis į aukštesnės instancijos teismą ribojimas pateisinamas siekiu užtikrinti protingą pusiausvyrą taip poreikio pašalinti galimas žemesnės instancijos teismo klaidas ir bylų nagrinėjimo operatyvumo bei siekio formuoti vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus(ši užduotis tradiciškai priskiriama aukščiausiųjų instancijų teismams).

³⁷ Ten pat. p.485

3. Apeliacinio proceso principai

Apeliacinio proceso principai - pagrindinės nuostatos, be kurių neįmanomas tinkamas šio proceso funkcionavimas. Teorijoje yra skiriami keturi apeliacinio proceso principai, būdingi teismų sprendimų kontrolės formoms, tarp jų ir apeliacijai: draudimas teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum*), draudimas priimti sprendimą, nepalankesnį apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas (*non reformatio in peius*), naujų reikalavimų pateikimo apeliaciniame procese draudimas ir naujų įrodymų pateikimo draudimas (tuo atveju, jei kalbama apie ribotos apeliacijos modelį).³⁸ Išanalizavus BPK nuostatas, galima pasakyti, kad iš minėtų principų baudžiamajame procese aiškiai įtvirtinti tik priimti sprendimą, blogesni apeliantui ir išeiti už apeliacinio skundo ribų draudimai (BPK 320 str. 3 ir 4 d.). BPK 320 straipsnis skelbia, kad apeliacinės instancijos teismas patikrina nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą pagal apeliacinės instancijos teismui pateiktą papildomą medžiagą, taigi galima daryti išvadą, kad naujų įrodymų pateikimo apeliaciniame procese draudimo principas baudžiamajame procese negalioja.

3.1. Draudimas priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas principas - non reformatio in peius

Draudimas priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas, pripažįstamas be išimties visose apeliaciniame procesą turinčiose valstybėse. Tarybiniais lakais šio principo nebuvo laikomasi, o tai iš dalies paaiškinama kitų esminių proceso principų, pirmiausia dispozityvumo principo, visišku ignoravimu ir valstybės siekiu kontroliuoti visas gyvenimo sritis. Dauguma teoretikų *non reformatio in peius* principo egzistavimą pagrįstai sieja su būtinybe užtikrinti proceso šalies, abejojančios byloje priimto sprendimo teisėtumu ir pagrįstumu, saugumą paduodant apeliacinį skundą ir kartu realią galimybę pasinaudoti įstatymo suteikiama apeliacijos teise.³⁹ Ne kiekvienas asmuo ryžtasi skųsti byloje priimtą teismą sprendimą, abejojamas, tuo, ar bylos nagrinėjimas aukštesnės instancijos teisme dar labiau nepablogins jo padėties. Tam, kad apeliacijos teisės egzistavimas netaptų gan abejotinu ir galų gale nekeltų abejonės paties apeliacinio proceso egzistavimo reikalingumu, valstybė, suteikdama proceso dalyviams papildomą teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo garantiją (o toks yra vienas iš apeliacinio proceso tikslų), kartu turi sudaryti asmeniui pakankamas teisinės prielaidas realiai pasinaudoti šia galimybe.

Nors principas, draudžiantis priimti sprendimą, blogesnį apeliantui, baudžiamajame procese dažniausiai analizuojamas kaip savarankiškas principas, būdingas teismų

³⁸ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas, Vilnius, Justitia, 2005.

³⁹ Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997, (p. 252).

sprendimų kontrolės formoms (apeliacijai ir kasacijai), ganėtinai pagrįstas yra kai kurių teoretikų mėginimas šį principą sieti su dispozityvumo principu.⁴⁰ Pažvelgus giliau gan nesunkiai galima rasti minėto principo ir dispozityvumo principo sąsajų. Viena iš dažniausiai pabrėžiamų dispozityvumo principo raiškos baudžiamajame procese formų yra draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų, taip pat tenkinti civilinį ieškinį, jei nukentėjusysis to neprašė. Tai yra ne kas kita, o draudimas teismui savavališkai aiškintis šalių nenurodytas bylos aplinkybes ir spręsti bylą ignoruojant proceso šalių valią. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką, gali jį nuteisti, tačiau negali kartu pasisakyti dėl civilinio ieškinio, jeigu toks nebuvo pareikštas byloje. Kalbant apie apeliacinį procesą situacija analogiška, tai yra paduodamas apeliacinį skundą dėl priimto teismo nuosprendžio apeliantas nurodo, jo manymu, esamus šio nuosprendžio neteisėtumo ir/ar nepagrįstumo pagrindus. Nustatęs, kad apelianto reikalavimas nepagrįstas, apeliacinės instancijos teismas tegali šį reikalavimą atmesti, tačiau negali gerinti kitos šalies padėties, jei pastaroji tokio prašymo nebuvo išreiškusi.

Visiškai kitokia situacija susiklosto tais atvejais, kai priimtą teismo nuosprendį apeliacine tvarka apskundžia priešingus interesus turinčios šalys, kurios baudžiamajame procese savaime nulemia, kad vienos šalies pagerinimas apeliacines instancijos teisme pablogina kitos šalies padėtį. Todėl *non reformnatio in pejus* principas tokiais atvejais negali būti taikomas, kitaip apeliacinis procesas apskritai „įstrigtų“. Išimtis, kad draudimas priimti apeliantui nepalankesnę sprendimą netaikomas, kai nuosprendį skundžia ir antroji šalis, dažniausiai aiškiai įtvirtinama apeliacinį procesą reglamentuojančiose nuostatose.

Skirtingai nei senajame, dabartiniame BPK 320 straipsnyje nebeliko draudimo apeliacinės instancijos teismui pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį skiriant laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Todėl kita aptariamo principo išimtis susijusi su tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismas, skiriant laisvės atėmimą iki gyvos galvos, negražina bylos iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Bylos gražinimas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui dažniausiai nepripažįstamas blogesnio apeliantui sprendimo priėmimu net ir tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylą priims sprendimą, labiau nepalankų apeliantui, nei prieš tai buvęs. Įstatymų leidėjas tokią poziciją aiškina tuo, jog naujajame BPK apribojus bylos gražinimo nagrinėti iš naujo į pirmosios instancijos teismą pagrindus apeliacinės instancijos teismui nebeliktų galimybės ištaisyti pirmosios instancijos teisme padarytos klaidos. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos gali būti apeliacinėje instancijoje paskirtas tik jei to prašoma apeliaciniame skunde.⁴¹

⁴⁰ Borisova A. Apeliacija v graždanskam (arbitražnam) procese. Moskva, 2000.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, (p. 261)

3.2. *Draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų - tantum devolutum quantum appellatum.*

Su aptartu principu, draudžiančiu priimti apelianui labiau nepalankesnę sprendimą, neatsiejamai susijęs kitas apeliacinio proceso principas, draudžiantis apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum*). Nors šis principas būdingas abiem apeliacijos modeliams, pažymėtina, kad jo turinys skirtingus apeliacijos modelius pasirinkusiose valstybėse šiek tiek skiriasi, kadangi dėl skirtingos apeliacijos sampratos nevienodai suprantamos pačios apeliacinio skundo ribos⁴². *Tantum devolutum quantum appellatum* principas draudžia apeliacinės instancijos teismui tikrinti tą sprendimą (jo dalį), kurio apelianas neskundžia, ir (o tai būdingiau dalines apeliacijos modelį pasirinkusioms valstybėms) skundžiamo teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas turi būti tikrinamas pagal apeliaciniame skunde nurodytus argumentus. Kadangi pats apelianas nulemia apeliacinio bylos nagrinėjimo ribas, todėl nesunku pastebėti, kad šis principas yra ne kas kita, o dispozityvumo principo raiška apeliaciniame procese.

Naujų reikalavimų pateikimo draudimo apeliacinėje instancijoje principas, kaip jau minėta, baudžiamajame procese negalioja. Ar išties pasukta teisingu keliu? Išsamiau norėtusi paanalizuoti šio principo egzistavimo baudžiamajame procese galimybę.

Galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau - CPK) autoriai pasirinko kiek kitokį kelią tiesiogiai nustatant apelianui draudimą pateikti apeliacinės instancijos teismui naujus, nepateiktus pirmosios instancijos teismui, įrodymus⁴³. Manau, kad ši mintis aktuali ne tik civiliniame, bet ir baudžiamajame procese.

Naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme draudimo principo egzistavimas ir jo apimtis priklauso ir nuo pasirinkto apeliacinio proceso modelio, įrodinėjimo naštos paskirstymo šalims, ir nuo pasirinktos teismo vaidmens procese koncepcijos. Nors naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme draudimas yra išskirtinis ribotos apeliacijos požymis, apeliacija baudžiamajame procese suprantama kaip teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma, nepratęšianti pirmosios instancijos teismo proceso, o skirta patikrinti priimto pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą neperžengiant apeliacinio skundo ribų⁴⁴.

Kaip rodo teismų praktika, naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme draudimas drausmina proceso šalis, sudaro galimybę visas bylos aplinkybes ištirti pirmojoje instancijoje, šalina proceso vilkinimo galimybes. Taigi manytume, kad tinkamiausia išeitis būtų

⁴² Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43.

⁴³ Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr.IX-743 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁴⁴ Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 4(82); 13-20.

naujajame Baudžiamojo proceso kodekse numatyti procesines sankcijas apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus tam, kad proceso dalyviai nebegalėtų piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis teikti vis naujus įrodymus užkertant tam kelią įgyvendinti baudžiamajame procese įtvirtintus proceso greitumo, koncentruotumo ir rungimosi principus. Tokį reglamentavimą siūlytume nustatyti Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnyje įtvirtinant procesines sankcijas (baudas arba atsisakymą priteisti teismo išlaidas) šalims už akivaizdų piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis.

Išanalizavus galimybę numatyti sankcijas apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus, galima teigti, kad atsižvelgiant į dalinės apeliacijos sampratą ir siekį koncentruoti procesą pirmosios instancijos teisme, baudžiamajame procese būtų pagrįsta galimybė apeliacinį procesą reglamentuojančiose taisyklėse **numatyti procesines sankcijas** už piktnaudžiavimą procesine teise teikti papildomus įrodymus.

Įstatymų leidėjo nustatytos sankcijos būtų vertintinos teigiamai. Todėl atsižvelgiant į BPK 320 straipsnio turinį ir prasmę, siūloma numatyti sankcijas, padedančias užkirsti kelią galimam byloje dalyvaujančių asmenų piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis ir nepagrįstam bylos nagrinėjimo iš esmės perkėlimui į apeliacinės instancijos teismą.

4. NEĮSITEISĖJUSIO NUOSPONDŽIO APSKUNDIMAS –

pirmasis bylos proceso etapas apeliacinės instancijos teisme

Lietuvos Respublikoje pradėjus galioti 1961 m. BPK, vienu iš nuosprendžio panaikinimo ar pakeitimo pagrindų buvo esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai. BPK 386 str. 1 d. redakcijoje, galiojusioje iki 1995 m. sausio 1 d., buvo pasakyta, jog esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie pažeidimai, kurie, atimdami ar suvaržydami įstatymo garantuotas byloje dalyvaujančių asmenų teises, nagrinėjant bylą arba kitokiu būdu sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė ar galėjo paveikti teisėto ir pagrįsto nuosprendžio priėmimą⁴⁵

Tiek Austrijos, tiek Lenkijos⁴⁶, tiek ir Vokietijos BPK kalbant apie įstatymo pažeidimus reglamentuoja nuosprendžio apskundimo pagrindus (Austrijos BPK 281 paragrafo 1 d., Vokietijos BPK 337 paragrafo 1 d.). Vokietijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje tokie pažeidimai suprantami tiek kaip materialinės, tiek kaip procesinės teisės arba teisės normų, bet ne BPK reikalavimų pažeidimai⁴⁷. Tačiau Baltarusijos, Latvijos ir Rusijos patirtis kiek kitokia. Nepaisant to, kad Rusijoje ir Baltarusijoje iširus TSRS buvo priimti ir veikia naujieji BPK, visų minėtų valstybių kodeksuose jaučiamas TSRS laikotarpiu galiojusių kodeksų palikimas. Baltarusijos ir Latvijos kodeksuose vartojama esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais sąvoka, o Rusijos BPK - baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais sąvoka, tačiau ir vienu, ir kitu atveju šie klausimai reglamentuojami panašiai.

Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiame 1961 m. priimtame ir daugelį kartų taisytame BPK⁴⁸ esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai buvo suprantami kaip tiek neįsiteisėjusio, tiek įsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimo apeliacine ir kasacine tvarka pagrindai. Tuo tarpu galiojančiame BPK esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai perkelti į bylų procesą kasacinės instancijos teisme reglamentuojančią dalį (BPK VIII dalis), ir esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai naujajame BPK laikomi tik kasacijos pagrindu.

4.1. Asmenys, nustatantys apeliacinio skundo ribas

Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme numatyta, kad visi bylos nagrinėjimo procese dalyvaujantys asmenys, suinteresuoti bylos baigtimi, turi teisę reikalauti peržiūrėti bylą aukštesnės instancijos teisme tiek dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio neteisėtumo, tiek ir dėl jo nepagrįstumo tų asmenų kompetencijos ribose.

⁴⁵ LTSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras / M.Kazlauskas. – Vilnius: Mintis, 1989.

⁴⁶ Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // <http://prawo.interia.pl/kodeksy?aid=8355>

⁴⁷ Beulke W. Strafprozebrecht //2. Auflage. – Heidelberg:Muller. Verl. 1996.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18-148.

Apeliantas turi būti teisiškai suinteresuotas skundžiamo teismo sprendimo panaikinimu. Ši taisykle pripažįstama beveik visų autorių, paprastai nurodant, jog teisinis suinteresuotumas ar „teisinė skriauda“ pasireiškia tuo, kad pirmosios instancijos teismas visiškai ar iš dalies nepatenkino apelianto reikalavimų. Išties būtų absurdiška, jei šalis siektų pakeisti arba panaikinti jai naudingą teismo sprendimą. Pirma, tai reikštų ne ką kitą, kaip šalies piktnaudžiavimą instancine sistema. Antra, pats principas, teigiantis, kad teisę kreiptis į teismą (tai pat ir aukštesnės pakopos) turi suinteresuotas asmuo, lemia tai, jog asmuo, neturintis teisinio intereso panaikinti skundžiamą sprendimą, kartu neturi teisės kreiptis į apeliacinės instancijos teismą.⁴⁹

Dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio teisę paduoti apeliaciniu skundus turi BPK 312 str. numatyti baudžiamojo proceso dalyviai, dalyvavę ar turėję teisę dalyvauti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Įstatymas ne tik išvardija kas turi teisę paduoti apeliacinius skundus, bet ir apibrėžia jų kompetenciją skusti neįsiteisėjusius teismo nuosprendžius ar nutartis. Prokuroras gali skusti teismo nuosprendį ar nutartį apeliacine tvarka bet kokiais, tiek nuteistojo (išteisintojo) padėti sunkinančiais, tiek švelninančiais pagrindais bei motyvais. BPK nenurodo, kuris prokuroras turi teisę paduoti apeliacinį skundą. BPK 312 straipsnyje bei prokuratūros įstatyme⁵⁰ nurodoma, kokie prokurorai gali apskusti neįsiteisėjusius teismo nuosprendžius ar nutartis.

Pateikti apeliacinį skundą dėl neįsiteisėjusio pirmosios teisminės instancijos nuosprendžio bet kokiais pagrindais ir motyvais turi teisę *prokuroras, privatus kaltintojas* (t.y. nukentėjusysis ar jo atstovas, palaikantis kaltinimą privataus kaltinimo byloje), *nuteistasis* ar *nukentėjusysis* (bei jų gynėjai ar atstovai).⁵¹

Įstatymas numato, kad nuteistojo ar išteisintojo gynėjai turi teisę paduoti apeliacinį skundą tik tuo atveju, kai tai neprieštarauja raštu išreikštai nuteistojo ar išteisintojo valiai. Be tokio sutikimo paduotas apeliacinis skundas nebus nagrinėjamas. Tačiau asmens, kuris dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pats pasinaudoti teise į gynybą, ir nepilnamečio nuteistojo ar išteisintojo gynėjai gali paduoti apeliacinį skundą, nepaisydami nuteistojo ar išteisintojo valios. Taip pat apeliacinį skundą paduodančių atstovų pagal įstatymą nuteistojo ar išteisintojo valia nesaisto.

BPK normos nereglamentuoja, kuris prokuroras turi teisę paduoti apeliacinį skundą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas, aiškindamas šią normą, yra nurodęs, kad prokurorų teisę apskusti nuosprendį (nutartį) apeliacine tvarka riboja jų veiklos

⁴⁹ G.Ambrasaitė. Apeliacinio proceso prielaidos. Jurisprudencija, 1 2006 (79)

⁵⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003 m. balandžio 22 d. Nr. IX-1518 Vilnius.

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 312 str. 1 p.

teritorija, sutampanti su atitinkamo teismo veiklos teritorija. Prokuratūros pareigūnai gali vykdyti prokuroro funkcijas kitoje teritorijoje ar kitame teisme tik generalinio prokuroro pavedimu, o aukštesnysis prokuroras apskūsti neteisėtus ar nepagrįstus teismo nuosprendžius (nutartis), kurių neapskundė jam pavaldus prokuroras (BPK 35 str.).

Tačiau *nuteistasis* ir *išteisintasis* (bei jų gynėjai) negali reikalauti pabloginti tiek jų pačių, tiek kitų nuteistųjų ar išteisintųjų padėtį – didinti bausmę, keisti nusikalstamos veikos kvalifikaciją į sunkesnę ir t.t. Tuo tarpu *prokuroras*, *privatus kaltintojas*, *nukentėjusysis* bei jo *atstovas* nuosprendį gali skūsti bet kokiais tiek nuteistojo ar išteisintojo padėtį sunkinančiais, tiek švelninančiais pagrindais.⁵² Tai reiškia, kad pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundai.

Prokurorų kompetenciją paduoti apeliacinius skundus nustato Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtinti Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai. Pagal šiuos nuostatus Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ir jo pavaduotojai turi teisę paduoti apeliacinius skundus dėl bet kurio teismo neįsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties, apygardų vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl apygardos teismo ir apygardos teismo teritorijoje esančių apylinkių teismų neįsiteisėjusių nuosprendžių ar nutarčių, apylinkių vyriausieji prokurorai ir jų pavaduotojai – dėl apylinkės teismo neįsiteisėjusių nuosprendžių ir nutarčių.⁵³

Išteisintojo (jo gynėjo) skundas turi būti tik dėl išteisinimo motyvų ir pagrindų: galima reikalauti teismo ištirti papildomas teisinančias aplinkybes, prašyti šalinti ar keisti atskiras nuosprendžio formuluotes, ginčyti civilinio ieškinio, daiktinių įrodymų ir panašius klausimus. BPK neleidžia šiems asmenims reikalauti panaikinti išteisinamąjį ir priimti apkaltinamąjį nuosprendį.

Nuteistojo ar išteisintojo *gynėjas* savarankiškai gali apskūsti nuosprendį tik gavęs raštišką ginamojo sutikimą. Be tokio sutikimo skundas neturėtų būti nagrinėjamas. Kitu gi atveju, kai ginamasis dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pasinaudoti teise į gynybą ar yra nepilnametis, gynėjas gali savarankiškai savo vardu paduoti skundą ir neturėdamas ginamojo sutikimo. Tačiau jei apeliacinio skundo padavimo momentu nepilnametis nuteistasis ar išteisintasis tampa pilnamečiu, gynėjas jau privalo gauti pastarojo raštišką sutikimą pateikti apeliacinį skundą.

Nuteistojo ar išteisintojo bei nukentėjusiojo *artimieji giminaičiai* gali paduoti apeliacinį skundą tik tuo atveju, jeigu jie dalyvavo byloje kaip proceso dalyviai, t.y. buvo

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 230.

⁵³ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p.486.

pripažinti atstovais pagal įstatymą. Šis reikalavimas netaikomas, kai artimieji giminaičiai paduoda apeliacinį skundą dėl priverčiamųjų priemonių taikymo. Tada jie skundą gali paduoti ir nebūdami proceso dalyviais. Nepilnamečio nuteistojo ar išteisintojo bei nukentėjusiojo *atstovo pagal įstatymą* ir nukentėjusiojo *įgaliotojo atstovo* apeliacinis skundas, kai atstovaujамasis apeliacinės instancijos teismo posėdžio momentu jau bus pilnametis, bus nagrinėjamas tik tuo atveju, jei skundas bus paduotas dar iki atstovaujamojo pilnametystės. Nuteistojo ar išteisintojo bei nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą bei nukentėjusiojo įgaliotasis atstovas pagal baudžiamąjį proceso įstatymą nėra saistomi atstovaujamojo valios, todėl apeliacinį skundą jie gali paduoti be atstovaujamojo sutikimo.

Civilinis ieškovas ar *civilinis atsakovas* bei jų *atstovai* apeliacine tvarka gali ginčyti tik su civiliniu ieškiniu susijusius klausimus: civilinio ieškinio dydį, jo priteisimo pagrįstumą, su civiliniu ieškiniu susijusius įrodymus ir kt. Taigi, šiems asmenims neleidžiama apskūsti nuosprendžio tais klausimais, kurie nesusiję su civiliniu ieškiniu: dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo, per švelnios bausmės ir pan.

Jei apeliacinis skundas paduotas to asmens, kuris neturi tam teisės, ar ne tais pagrindais, kuriuos jis gali apskūsti, tai apeliacinis skundas nenagrinėjamas ir gražinamas jį padavusiam asmeniui.

Kaip jau minėta, Lietuvos baudžiamasis procesas numato galimybę dėl neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio paduoti apeliacinį skundą kaip pagrindinį procesinį dokumentą skundžiant neįsiteisėjusį teismo nuosprendį. Tuo tarpu Prancūzijos Respublikos Baudžiamąjo proceso įstatymas⁵⁴ numato pagrindinę ir priešpriešinę apeliaciją. Pagrindinis apeliacinis skundas turi būti pateiktas per 10 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo. Teisę paduoti pagrindinį apeliacinį skundą turi nuteistasis ir respublikos prokuroras, o taip pat civilinis ieškovas ir civilinis atsakovas toje dalyje, kuri liečia civilinį ieškinį. Generalinis prokuroras pagrindinį apeliacinį skundą turi teisę paduoti per du mėnesius. Kas liečia priešpriešinės apeliacijos, tai ji gali būti paduota tik tuo atveju, jeigu kas nors iš minėtų asmenų, išskyrus generalinį prokurorą, padavė pagrindinį apeliacinį skundą. Terminas paduoti priešpriešinę apeliaciją sudaro 15 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo momento, tai yra proceso dalyviams suteikiamas papildomas 5 dienų terminas pasibaigus terminui paduoti pagrindinę apeliaciją.

⁵⁴ К.Ф. Гуценко, Л.В. Головки, Б.А. Филимонов. „Уголовный процесс западных государств“. Москва, 2002.

4.2. Apeliacinio skundo ribų nustatymas

Baudžiamojo proceso įstatymas griežtai nustato *privalomą* ne tik *rašytinę* apeliacinio skundo *formą*, bet ir *esminius* apeliacinio skundo *turinio elementus*: teismo, kuriam paduodamas skundas, pavadinimas; nuteistojo ar išteisintojo, kurio atžvilgiu priimtas nuosprendis, vardas ir pavardė arba kaltinamojo vardas ir pavardė (jeigu byla nesibaigė nuosprendžiu); trumpai išdėstoma nusikalstamos veikos fabula; motyvai, dėl kurių apeliantas nesutinka su nuosprendžiu; apelianto prašymai. Tačiau jeigu toks skundas bus *apelianto nepasirašytas*, tai teismai turėtų nenagrinėti anoniminių skundų.

Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentare⁵⁵ nurodyta, kad „jeigu skunde nenurodomas teismo pavadinimas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio esmė, skundo motyvai ar nepakankamai aiškiai išdėstomi apelianto reikalavimai, tai nebus pagrindu nenagrinėti apeliacinio skundo. Tokiais atvejais apeliacinės instancijos teismas vis tiek patikrina pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą.“ Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) senatas⁵⁶ paaiškina priešingai: „Skundas, surašytas pažeidžiant įstatymo reikalavimus, turi būti gražinamas jį padavusiam asmeniui. Prie tokių pažeidimų priskirtina ne tik tai, kad skundas apelianto nepasirašytas, bet ir tai, kad jame nurodyta byla, dėl kurios paduodamas skundas, nuosprendžio esmė, kad apeliantas nesuformulavo savo prašymų, nenurodė nuosprendžio apskundimo pagrindų bei motyvų ir pan. Todėl nepritartina tokiai teismų praktikai, kai įstatymo reikalavimų neatitinkantys skundai yra priimami ir nagrinėjami.“ Kaip pavyzdį LAT nurodo, Kauno apygardos teismo sprendimą apeliacinę bylą Nr. 1A-662/2004, kuria išnagrinėjo nuteistojo V. J. apeliacinį skundą, nors jis apelianto nepasirašytas, jame nesuformuluoti nuosprendžio apskundimo pagrindai bei motyvai. Skunde nurodoma tik tai, kad su nuosprendžiu nuteistasis nesutinka ir prašo jį iš naujo teisti.

Tais atvejais, kai aplinkybė, kad apeliacinis skundas neatitinka įstatymo reikalavimų, nustatoma dar vėlesnėje proceso stadijoje - apeliacinės instancijos teismo posėdyje, apeliacinis skundas paliekamas nenagrinėtas ir apeliacinis procesas dėl šio skundo nutraukiamas. Tačiau negali būti apeliantui sugrąžintas ar paliktas nenagrinėtas nuteistojo (išteisintojo) įstatyminio atstovo apeliacinis skundas dėl to, kad po skundo padavimo atstovaujamasis sulaukė pilnametystės. Šiais atvejais procesas tęsiamas bendra tvarka ir apeliantas nepraranda teisės dalyvauti apeliacinės instancijos teismo posėdyje.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 234.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ apžvalga.

Baudžiamojo proceso teisės teorijoje⁵⁷ taip pat akcentuojama, kad „teisiniu požiūriu reikšmingiausia apeliacinio skundo dalis yra nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, nes būtent jie lemia bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas.“ Neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimo pagrindai – tai BPK 327-329 straipsniuose numatytos aplinkybės, dėl kurių nuosprendis gali būti panaikintas ar pakeistas. Nuosprendžio apskundimo motyvai – tai apelianto argumentai, kuriais ginčijamos pirmosios instancijos teismo išvados, veikos kvalifikavimas ar priimti sprendimai.

Apeliacinis skundas paduodamas apeliacinės instancijos teismui per nuosprendį priėmusį teismą. Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiam BPK buvo numatyta galimybė apeliacinį skundą paduoti tiesiogiai apeliacinės instancijos teismui. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas turėdavo persiųsti skundą pirmosios instancijos teismui spręsti jo priėmimo klausimą. Dabar galiojančiame BPK tokios normos nebeliko, tačiau tebesilaikoma šios susiklosčiusios teismų praktikos, tik netikrinama, ar skundas atitinka BPK numatytus reikalavimus.

Igyvendinat vieną iš baudžiamojo proceso principų – bylos aplinkybes ištirti per kiek trumpesnę laiką – BPK numatyti įvairūs procesinių veiksmų atlikimo terminai. Neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimas taip pat yra proceso veiksmas, kurio atlikimas reglamentuotas terminais. Apeliacinio skundo pateikimo tvarkoje ypač svarbu – skundo pateikimo *terminai*. Tiek senajame, tiek naujajame BPK apeliacinio skundo padavimo terminai nepakito. Visiems apeliacinio skundo padavimo teisę turintiems proceso dalyviams nustatytas 20 dienų terminas nuo nuosprendžio paskelbimo (surašymo), per kurį jie gali apskųsti pirmosios instancijos teismo nuosprendį apeliacine tvarka. Išimties numatytos tik suimtajam ar nedalyvavusiam teismo posėdyje nuteistajam ar išteisintajam. Laisvėje esančiam nuteistajam (išteisintajam) nuosprendžio nuorašas turi būti įteiktas arba išsiųstas ne vėliau kaip per 5 dienas nuo jo paskelbimo arba surašymo dienos. Suimtam nuteistajam terminas apeliaciniam skundui paduoti skaičiuojamas nuo tos dienos, kai jam pasirašytinai įteikiamas nuosprendžio nuorašas. Tokia išlyga padaryta todėl, kad suimtas nuteistasis, skirtingai nei kiti proceso dalyviai, turi ribotą galimybę susipažinti su bylos medžiaga ir nuosprendžiu iškart po bylos išnagrinėjimo teisme. Tačiau suimtojo gynėjui jokios išimties netaikomos ir apeliacinio skundo padavimo terminas skaičiuojamas bendra tvarka. Teisiamajame posėdyje nedalyvavusiam nuteistajam (išteisintajam) apeliacinio apskundimo terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio nuorašo jam išsiuntimo dienos.

Palyginus su kitomis teisės šakomis (pvz. civilinės teisės, administracinės ir kt.) tai nėra nei ilgi, nei trumpi terminai. Kadangi esminių pakeitimų naujojoje BPK redakcijoje dėl

⁵⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p. 487.

apeliacinio skundo padavimo terminų nepadaryta, galima daryti išvadą, kad šalims tai yra pakankamas terminas gavus išsamiai surašytą pirmosios instancijos teismo sprendimą surašyti motyvuotą apeliacinį skundą. Todėl tokia situacija nesunkina informacijos apsikeitimo taip ginčo šalių bei pačio pasiruošimo apeliaciniam bylos nagrinėjimui proceso.

Jei apeliacinio skundo padavimo terminas praleistas ne dėl apelianto kaltės ar dėl rimtų priežasčių (pvz., laisvėje esantis nuteistasis negavo nuosprendžio nuorašo, nes teismas jį išsiuntė klaidingu adresu, pasimetė pašte ir pan. ar proceso dalyvis sirgo, buvo komandiruotėje ir kt.), tai asmuo gali kreiptis į nuosprendį priėmusį teismą su prašymu atnaujinti praleistą terminą. Dėl praleisto termino atnaujinimo teismas ar teisėjas nusprendžia posėdyje.

Be to, siekiant užtikrinti teisinių santykių tarp ginčo šalių stabilumą bei teismo nuosprendžio teisinę galią (pasibaigus įstatyme nustatytam nuosprendžio apeliacinio apskundimo terminui, nuosprendis, jei jis nėra apskūstas, įsiteisėja, ir gali būti pradėtas vykdyti) naujajame BPK nustatyta, jog prašymas atnaujinti praleisto apeliacinio skundo padavimo terminą negali būti paduotas, jeigu nuo nuosprendžio ar nutarties paskelbimo nuo nuosprendžio ar nutarties paskelbimo praėjo daugiau kaip šeši mėnesiai nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio paskelbimo dienos, o BPK 308 straipsnio 2 dalyje numatytu atveju - jei daugiau kaip šeši mėnesiai praėjo nuo visam motyvuotam nuosprendžiui surašyti nustatyto termino. Šis terminas yra naikinamasis. Jam pasibaigus išnyksta teisė paduoti apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, todėl apelianto pateiktas prašymas dėl praleisto apeliacinio apskundimo termino atnaujinimo nebegalės būti teismo tenkinamas, o apeliacinį skundą turės būti atsisakoma priimti.

Be to, sutinkamai su BPK 438 str. 1 d. nuteistasis, kurio byla buvo nagrinėjama jam nedalyvaujant, turi teisę paduoti apeliacinį skundą ir praėjus tokio skundo padavimo terminams, taip pat pareikšti, kad jis dalyvaus nagrinėjant bylą apeliacine tvarka. Jei nuosprendis jau pradėtas vykdyti, turintis teisę apeliacine tvarka nagrinėti tą bylą teismas savo iniciatyva ar nuteistojo arba jo gynėjo prašymu gali priimti nutartį sustabdyti nuosprendžio vykdymą.

Jei yra paduotas apeliacinis skundas, nuosprendis nepradedamas vykdyti. Nuosprendis gali būti pradėtas vykdyti tik tuo atveju, jeigu nuteistasis raštu pareiškia norą pradėti atlikti bausmę, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad apeliacinės instancijos teismas, jeigu nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems, todėl apeliacinio skundo padavimas nuosprendžio vykdymą sustabdo visų

nuteistųjų atžvilgiu nepriklausomai nuo to, ar jie padavė apeliacinį skundą, ir ar jų atžvilgiu nuosprendis skundžiamas ar ne. Tuo labiau, kad BPK nustatyta, kad jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems. Tačiau BPK 315 str. nuostatos netrukdo pirmosios instancijos teismui priimant apkaltinamąjį nuosprendį paskirti kaltinamajam kardomąją priemonę suėmimą ir suimti jį teismo salėje (Teismų Praktika, Nr. 12, p. 407).

Kol apeliacinio apskundimo terminas nesueina, *byla turi būti nuosprendį priėmusiame teisme* – ją draudžiama perduoti kitam teismui ar kitai institucijai, turinčiai teisę reikalauti atsiųsti baudžiamąją bylą. Ji taip pat negali būti perduota nagrinėti apeliacinės instancijos teismui su kitų proceso dalyvių apeliaciniais skundais, kadangi kiti proceso dalyviai taip pat gali pageidauti susipažinti su bylos medžiaga ir paduoti apeliacinį skundą arba pateikti atsikirtimus į jau paduotą apeliacinį skundą.

Kadangi visą apeliaciniams skundams paduoti skirtą laiką byla turi būti sprendimą priėmusiame teisme, tai teisę paduoti apeliacinį skundą turintis asmuo privalo apeliacinį skundą *paduoti per pirmosios instancijos teismą*, nors pats skundas yra adresuojamas apeliacinės instancijos teismui. Apeliacinės instancijos teismas nepriima apeliacinių skundų, o gautus tokius skundus paštu persiunčia pirmosios instancijos teismui, netikrindamas, ar jie atitinka BPK numatytus reikalavimus.

Baudžiamojo proceso įstatymas nenumato galimybės vienam ir tam pačiam proceso dalyviui paduoti du ar daugiau apeliacinių skundų arba paduotą skundą *pakeisti* ar *papildyt*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kadangi baudžiamojo proceso įstatymas nenumato galimybės nagrinėti apeliacinius skundus, paduotus praleidus įstatyme nustatytą terminą, išskyrus atvejus, kai BPK 314 straipsnyje nustatyta tvarka atnaujinamas nuosprendžio apskundimo terminas, ir nenumato galimybės paduotą apeliacinį skundą pakeisti ar papildyt, todėl apeliacinės instancijos teismui grąžinus antrąjį apeliacinį skundą jokie baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimai nebuvo pažeisti⁵⁸. Tokiai praktikai pritaria ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas senatas, išaiškinęs teismams, kad visi apeliacinio skundo pakeitimai ir papildymai grąžinami apeliantui.⁵⁹

Baudžiamojo proceso įstatymas numato apeliantams galimybę paduotus apeliacinius skundus *atšaukti* (BPK 316 straipsnio 1 dalis). Tai padaryti galima tik iki

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 03 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2003 (kategorija S-2.24)

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000-06-16 nutarimo Nr. 26 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reguliuojančias bylų nagrinėjimą apeliacine tvarka“ 5 punktas.

apeliacinės instancijos teismui išeinant į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio ar nutarties. Tačiau tokio atšaukimo negali imtis nagrinėjantis bylą teismas.

4.3. *Proceso veiksmai, gavus apeliacinį skundą*

Gavęs apeliacinį skundą, pirmosios instancijos teismas patikrina, ar jį padavė turintis teisę apskusti teismo nuosprendį (nutartį) asmuo (BPK 312 str.), ar skundas surašytas laikantis BPK 313 str. 1 dalyje numatytų reikalavimų, ar nėra praleisti apeliacinio skundo padavimo terminai (BPK 313 str. 3-5 d.), sprendžia klausimus dėl apeliacinio apskundimo terminų atnaujinimo, jei yra toks prašymas (BPK 314 str.), praneša apie gautą skundą kitiems proceso dalyviams (BPK 317 str.), išaiškindamas ir sudarydamas jiems galimybę susipažinti su šiuo skundu bei pateikti atsikirtimus (BPK 319 str.) ir t. t. ir tada, suėjus apskundimo terminui, byla su visais gautais apeliaciniais skundais ir atsikirtimais perduodama apeliacinės instancijos teismui.

Tiek senasis, tiek naujasis BPK nenumato apeliacinės instancijos teismo galimybės nustatyti apeliantui terminą apeliacinio skundo trūkumams pašalinti tais atvejais, jei tokie trūkumai pastebimi jau apeliacinės instancijos teisme. Tokiu atveju byla turi būti gražinama pirmosios instancijos teismui iš naujo spręsti apeliacinio skundo priėmimo klausimą. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs baudžiamojo proceso įstatyme numatytų reikalavimų pažeidimus, gražina apeliacinį skundą jį padavusiam asmeniui.

Teismų praktikos apibendrinimo metu LAT atkreipė teismų dėmesį į tai, kad „grąžinant įstatymų reikalavimų neatitinkantį skundą apeliantui, lydraštyje reikėtų paaiškinti, kokias teises pasekmes skundo gražinimas sukelia. Būtent reikia išaiškinti, kad, ištaisius skundo trūkumus, jį galima vėl paduoti, jeigu dar nepasibaigęs nuosprendžio apskundimo terminas; jeigu šis terminas jau pasibaigęs, turintis teisę paduoti apeliacinį skundą asmuo turi teisę prašyti nuosprendį priėmusį teismą praleistą terminą atnaujinti. Toks išaiškinimas padeda asmenims, turintiems teisę apskusti teismo nuosprendį apeliacine tvarka, siekti bylos išnagrinėjimo apeliacine tvarka.“⁶⁰

Jeigu byloje per nustatytą terminą apeliacinis *skundas nepaduodamas, nuosprendis įsiteisėja ir pradedamas vykdyti*. Byla lieka nuosprendį priėmusiame teisme ir gali būti pagal pareikalavimą perduota kitam teismui ar institucijai.

Apskundus nuosprendį apeliacine tvarka, jis neišiteisėja ir nevykdomas tol, kol apeliacinės instancijos teismas neišnagrinėja bylos. Tai reiškia, kad bet kurio proceso dalyvio paduotas apeliacinis skundas sustabdo nuosprendžio vykdymą visų nuteistųjų atžvilgiu

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ apžvalga.

nepriklausomai, ar jie padavė apeliacinį skundą, ar jų atžvilgiu skundžiamas nuosprendis.⁶¹ Pirmosios instancijos teismo išteisinamasis nuosprendis vykdomas nedelsiant po paskelbimo tik toje dalyje, kuri susijusi su suimto išteisintojo paleidimu ar kitos kardomosios priemonės panaikinimu. Taip pat pirmosios instancijos teismas gali apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje priimti sprendimą dėl kardomosios priemonės nuteistajam, t.y. pratęsti nuteistajam kardomosios priemonės – suėmimo taikymo terminą arba ją paskirti ir suimti nuteistąjį teismo salėje, kol įsiteisės nuosprendis. Kitoje dalyje nuosprendis bus vykdomas tik praėjus apeliacinio apskundimo terminui ar apeliacinės instancijos teismui išnagrinėjus apeliacinius skundus, t. y. nuosprendžiui įsiteisėjus, nebent pats nuteistasis raštu prašo pradėti atlikti bausmę, kol byla bus išnagrinėta apeliacine tvarka.⁶²

Nuosprendį priėmęs teismas, patikrinęs, ar gautas apeliacinis skundas atitinka visus baudžiamojo proceso įstatyme numatytus reikalavimus, apie gautą apeliacinį skundą praneša nuteistajam, išteisintajam ar kitiems proceso dalyviams, su kurių interesais skundas susijęs, bei išaiškina teisę susipažinti su juo *ir pateikti atsikirtimus*. Jeigu skundas susijęs su nukentėjusiais ar civiliniais ieškovais, kurių baudžiamojoje byloje yra daug, pranešimai šiems asmenims gali būti nesiunčiami, o apie paduotą skundą ir apie galimybę su juo susipažinti bei pateikti atsikirtimus pranešama per spaudą ne vėliau kaip likus 10 dienų iki nurodytos susipažinimo su paduotu skundu dienos. Nuteistajam arba išteisintajam išsiunčiamas prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo, ar jo atstovo skundo nuorašas. Kitiems proceso dalyviams tokie nuorašai įteikiami jų prašymu.⁶³

Taigi, apelianto nustatyta ginčo apimtis, nurodyti nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, aiškiai išdėstyti argumentai ir reikalavimai nustato apeliacinio nagrinėjimo ribas, kurios su byla perduodamos apeliacinės instancijos teismui. Todėl išsiųsta byla apeliacinės instancijos teismui bus nagrinėjama pateiktų apeliacinių skundų ribose.

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 242.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 315 str.

⁶³ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p. 490.

5. BYLOS NAGRINĖJIMAS –

antrasis bylos proceso etapas apeliacinės instancijos teisme

5.1. Bylos nagrinėjimo įprastinės ribos

Naujajame BPK apeliacija išlieka įprastiniu teismų sprendimų kontrolės būdu, o tai reiškia, jog iš esmės kiekvienas pirmosios instancijos teismo sprendimas gali būti peržiūrėtas apeliacine tvarka. Tokia įstatymo leidėjo pozicija atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R 95 (5) 1 punkto nuostatą, jog antrosios instancijos teismo kontrolė turėtų būti taikoma iš esmės kiekvienam pirmosios instancijos teismo sprendimui.⁶⁴

Baudžiamojo proceso įstatymas apibrėžia apeliacinės instancijos teismo kompetenciją – tikrinti neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą. Tačiau Baudžiamojo proceso įstatymas nereikalauja patikrinti kiekvieno pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumo ir pagrįstumo. Bylos apeliacine tvarka nagrinėjamos tik tais atvejais, kai yra apeliacinių skundų, paduotų BPK 313 straipsnyje nustatyta tvarka ir terminais. Byla, kurios nuosprendis apeliacine tvarka neapskustas, apeliacinės instancijos teisme nenagrinėjama. Toks nuosprendis pasibaigus apeliacinio apskundimo terminui įsiteisėja ir pradedamas vykdyti. Bendriausiu požiūriu nuosprendžių (nutarčių) teisėtumas ir pagrįstumas patikrinamas neviršijant apeliacinių skundų ribų ir tik dėl tų asmenų, dėl kurių paduoti skundai.

Teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti. Tačiau, kaip kad jau buvo minėta aukščiau, jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime nurodyta, kad nustatyti Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimai neleidžia apeliacinės instancijos teismui išplėsti bylos patikrinimo ribas kitų proceso dalyvių atžvilgiu, t.y. apeliacinės instancijos teismas negali spręsti, ar nebuvo atimtos ar suvaržytos nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, išteisintojo ir kitų proceso dalyvių (išskyrus nuteistuosius) teisės, jeigu dėl šių asmenų teisių atėmimo ar suvaržymo apeliacinių

⁶⁴ Recommendation No R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning appeal systems and procedures in civil and commercial cases.

skundų negauta, o nustatyti pažeidimai neturėjo įtakos pagal apeliacinį skundą tikrinamos nuosprendžio dalies teisėtumui ir pagrįstumui⁶⁵.

Taigi, apeliacinio skundo ribas apibrėžia nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto prašymai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas. Pagal prašymų apimtį nustatoma, ar skundžiamas visas nuosprendis (nutartis), ar tik jo dalis (pvz., asmuo nuteistas už keletą nusikalstamų veikų, o skundu ginčija tik vienos iš jų padarymą). Pagal prašymų pobūdį ir nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindus bei motyvus nustatoma, ar skundu ginčijamas dalyvavimas padarant nusikalstamą veiką, ar tik kaltės forma, veikos kvalifikavimas, bausmės griežtumas (švelnumas) ir pan.⁶⁶ Nuteistajam ginčijant tik bausmės dydį, teismas neprivalo tikrinti tokio nuteistojo nusikalstamos veikos įrodymų pakankumą.

Bendresnio pobūdžio prašymais paprastai nustatomos platesnės apeliacinio skundo ribos negu tais atvejais, kai prašymai suformuluoti labai konkrečiai. Pavyzdžiui, nuteistajam prašant jį išteisinti, apeliacinės instancijos teismas gali švelninti nuosprendį bet kuriais šio teismo nustatytais pagrindais. Tuo tarpu prašymas tik kitaip išspręsti civilinį ieškinį nesuteikia įgaliojimų apeliacinės instancijos teismui spręsti kitų klausimų. Todėl LAT atkreipia dėmesį tikrinti apskųsto nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą griežtai paisant apeliacinio skundo ribų ir kaip pavyzdį konstatuoja LAT 2004-10-20 apeliacine tvarka nagrinėtą baudžiamąją bylą Nr. 1A-601/2004 pagal vieno iš dviejų toje byloje nuteistų asmenų apeliacinį skundą, kuriuo nuteistasis ginčijo tik civilinio ieškinio klausimus. LAT akcentavo, kad byla nagrinėjusi teisėjų kolegija, „nutartyje pati pažymėjusi, kad veikų kvalifikavimo apeliantas neginčija, pereina prie jam paskirtos bausmės analizės, nors bausmės apeliantas taip pat neginčija. Tai akivaizdus apeliacinio skundo ribų nepaisymas.“⁶⁷

Tiksliai suformuluoti konkretūs prašymai paprastai nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas nei bendresnio pobūdžio prašymai. Apeliantui netiksliai ar net netinkamai suformulavus savo prašymą, apeliacinės instancijos teismas apie apeliacinio skundo ribas turi spręsti iš skunde nurodytų nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindų ir motyvų. Pavyzdžiui, jeigu iš skunde nurodytų išteisinamojo nuosprendžio apskundimo pagrindų matyti, kad apeliantas siekia, jog būtų priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau rezoliucinėje skundo dalyje prašo panaikinti nuosprendį ir grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teismas, nesant pagrindų grąžinti bylą

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005-06-23 nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ apžvalga.

⁶⁷ Ten pat.

nagrinėti iš naujo, gali panaikinti apskųstą nuosprendį ir priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį. Tuo apeliacinio skundo ribos nebus viršytos.⁶⁸

Apibendrinant reikia pasakyti, kad, paduodamas apeliacinis skundą dėl priimto teismo sprendimo, apeliantas išreiškia reikalavimą modifikuoti jį, nurodydamas, jo manymu, esamus šio pirmosios instancijos teismo sprendimo neteisėtumo ir (ar) nepagrįstumo pagrindus. Nustatęs, kad apelianto reikalavimas nepagrįstas, apeliacinės instancijos teismas tegali šį reikalavimą atmesti, tačiau negali gerinti kitos šalies padėties, jei pastaroji tokio prašymo nebuvo išreiškusi.⁶⁹

5.2. Draudimas bloginti apelianto padėtį

Pagal BPK 320 straipsnio 4 dalį nuteistojo padėtis negali būti *pabloginta* labiau, nei to prašoma apeliaciniame skunde. Tai reiškia, kad baudžiamojo proceso įstatymas draudžia išplėsti bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas tuo atveju, kai apeliacinis skundas paduotas pagrindais, bloginančiais nuteistojo ar išteisintojo padėtį. Be to, nuteistojo padėtį galima pabloginti tik tais pagrindais, kurie nurodyti prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliaciniame skunde. Kai apeliantas skunde konkrečiai nurodo prašomos paskirti bausmės rūšį ir jos dydį, *griežtesnės nei prašoma bausmės paskyrimas* laikomas apeliacinio skundo ribų viršijimu. Tačiau tais atvejais, kai apeliantas tik prašo pagriežtinti bausmę, nenurodydamas konkrečios bausmės rūšies ir dydžio, apeliacinės instancijos teismas yra saistomas tik įstatymo, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankcijos ir Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies normų nuostatų. Tokiais atvejais teismui pagriežtinus bausmę nebus laikoma, kad nuteistojo padėtis pabloginta labiau, nei to prašoma apeliaciniame skunde.⁷⁰ Tačiau laisvės atėmimas iki gyvos galvos gali būti apeliacinėje instancijoje paskirtas, tik jei to prašoma apeliaciniame skunde.

Taigi pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde. Kai apeliantas skunde nurodo konkrečiai prašomos bausmės rūšį ir dydį, griežtesnės bausmės paskyrimas laikomas apeliacinio skundo ribų viršijimu. Tais atvejais, kai apeliantas prašo griežtinti bausmę, nenurodydamas konkrečios bausmės rūšies ir dydžio, apeliacinės instancijos teismas yra saistomas tik įstatymo, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankcijos ir BK bendrosios dalies normų nuostatų.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 6 p.

⁶⁹ Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai // Teisė. 2003, Nr.46.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 7 p.

Baudžiamojo proceso įstatymas civiliniam ieškovui suteikia teisę ginčyti tik su civiliniu ieškiniu susijusius klausimus. Todėl apeliacinės instancijos teismas esant tik civilinio ieškovo apeliaciniam skundai, gali pabloginti nuteistojo padėtį tik civilinio ieškinio dalyje.

Jeigu prokuroras, nukentėjusysis ar jo atstovas, civilinis ieškovas ginčija nuosprendį vieno iš kelių nuteistųjų (išteisintųjų) atžvilgiu, kitų nuteistųjų (išteisintųjų) padėtis negali būti sunkinama. Taip pat apeliacinės instancijos teismas negali pabloginti nuteistojo padėties, jeigu to neprašo prokuroras ar nukentėjusysis savo apeliaciniame skunde. Minėtame Senato nutarime nurodoma, kad prokurorui ar nukentėjusiajam prašant pagriežinti bausmę (nesant kito apelianto priešingo prašymo), teismas negali jos sušvelninti.

Be to, sąrašas asmenų, nurodytų baudžiamojo proceso įstatyme, pagal kurių apeliacinius skundus gali būti pabloginta nuteistojo ar išteisintojo padėtis, yra išsamus. Todėl pagal kitų proceso dalyvių apeliacinius skundus minėtų asmenų padėtis negali būti bloginama. Tačiau baudžiamojo proceso teisės teorijoje yra nuomonė⁷¹, kad nukentėjusiojo įgaliotojo ar atstovo pagal įstatymą, kaip ir civilinio ieškovo atstovo, skundai dėl nuteistojo ar išteisintojo padėties pabloginimo yra nagrinėtini apeliacinės instancijos bylose. Be abejo, esant civilinio ieškovo skundai, nuteistojo padėtis gali būti pabloginta tik civilinio ieškinio dalyje.

Tačiau pažymėtina, kad civilinio ieškinio išsprendimas priklauso nuo išteisinimo pagrindo. BPK 115 straipsnyje numatyti du išteisinamojo nuosprendžio priėmimo pagrindai:

- 1) jeigu nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar nusižengimo požymių,
- 2) jeigu nenustatyta, kad kaltinamasis dalyvavo padarant nusikalstamą veiką.

Kaltinamojo išteisinimas nurodytais pagrindais turi vienodą teisinę galią – kaltinamasis pripažįstamas nekaltu. Tačiau išteisinimo pagrindai savo turiniu skiriasi vienas nuo kito, todėl jie turi būti tiksliai ir aiškiai nurodyti teismo nuosprendyje, nes nuo nurodyto išteisinimo pagrindo priklauso civilinio ieškinio išsprendimas.

Pabrėžtina, kad apeliacinės instancijos teismas gali pabloginti padėtį tik to nuteistojo ar išteisintojo, dėl kurio paduotas apeliacinis skundas, ir neturi teisės bloginti nuteistųjų ar išteisintųjų, dėl kurių skundas nepaduotas, padėties net ir tuo atveju, jeigu nustato, kad šių nuteistųjų ar išteisintųjų nuosprendis yra neteisėtas ir nepagrįstas.

Tuo atveju, kai prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjusysis prašė nuteistojo padėtį pabloginti, tačiau apeliacinės instancijos teismas priima išteisinamąjį nuosprendį BPK 329 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytais pagrindais, toks teismo sprendimas taip pat nelaikomas apeliacinio skundo ribų viršijimu. Tokiais atvejais nuosprendyje, be sprendimo

⁷¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 260.

buvusį nuteistąjį išteisinti, turi būti nurodomas ir sprendimas prokuroro, privataus kaltinamojo ar nukentėjusiojo apeliacinį skundą atmesti.

Tačiau jei apeliaciniu skundu prašoma pagriežtinti bausmę ir nėra kito apelianto priešingo prašymo švelninti bausmę, tai apeliacinės instancijos teismas negali savo iniciatyva pakeisti bausmę švelnesne.

Visiškai kitokia situacija susiklosto tais atvejais, kai sprendimą apeliacine tvarka apskundžia dvi šalys, turinčios priešingų interesų. Tada abi šalys procese savaime nulemia, kad vienos šalies padėties pagerinimas apeliacinės instancijos teisme pablogina kitos šalies padėtį. Todėl *non reformato in peius* principas tokiais atvejais negali būti taikomas, kitaip apeliacinis procesas apskritai „įstrigtų“. Išimtis, kad draudimas priimti apeliantui nepalankesnę sprendimą netaikomas, kai sprendimą skundžia ir antroji šalis, dažniausiai aiškiai įtvirtinama apeliacinį procesą reglamentuojančiose nuostatose.⁷²

Taip pat teismas negali savo iniciatyva ištaisyti kad ir akivaizdžios pirmosios instancijos teismo klaidos, kvalifikuojant nuteistojo nusikalstamą veiką, kai inkriminuojamas lengvesnis baudžiamojo įstatymo straipsnis negu reikėjo, ar skiriant aiškiai per švelnią bausmę, jei nėra apeliacinio skundo, kuriuo prašoma pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas gali tik konstatuoti minėtą klaidą savo sprendime.

Apeliacinės instancijos teismas bylas nagrinėja viešai, išskyrus BPK 9 straipsnyje numatytus atvejus, ir jas išnagrinėja pirmosios instancijos teismo nurodytą dieną. Pirmosios instancijos teismas negali skirti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme anksčiau negu po vieno mėnesio nuo bylos su gautais skundais bei atsikirtimais į juos išsiuntimo apeliacinės instancijos teismui dienos. Pagal nusistovėjusią teismų praktiką apeliacinės instancijos teismas iš anksto nurodo pirmosios instancijos teismams savaitės dienas, kuriomis galima skirti bylų nagrinėjimą apeliacijoje. Tuo pačiu apeliacinė instancija nustato maksimalų skaičių bylų, kurias kiekvienas teismas gali skirti nagrinėti apeliacijoje tą pačią dieną. Be to, pirmosios instancijos teismas, skirdamas bylos nagrinėjimą apeliacinėje instancijoje, privalo atsižvelgti į bylos sudėtingumą, apimtį ir kitas aplinkybes, sudaryti sąlygas, kad apeliacinės instancijos teismas realiai galėtų išnagrinėti bylą nustatytą dieną (susipažinti su bylos medžiaga, jei reikia iškviesti į posėdį nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, specialistus ir pan.).

Bylos gražinimas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui dažniausiai nepripažįstamas blogesnio apeliantui sprendimo priėmimu net ir tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylą, priims sprendimą, labiau nepalankų apeliantui,

⁷² Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai // Teisė. 2003, Nr.46.

nei prieš tai buvęs. Tokia pozicija aiškinama tuo, kad naikindamas pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismas šiuo atveju apskritai nepasisako dėl ginčo esmės (šalių teisių ir pareigų vienos kitai), o tik skiria bylą nagrinėti iš naujo, t.y. bylos procesas turi būti pradedamas nuo pradinės stadijos, tarsi prieš tai buvusio proceso apskritai nebūtų buvęs.⁷³

5.3. Asmenys, dalyvaujantys apeliacinės instancijos teisme

Įstatymas reikalauja, kad nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teismo posėdyje, turi dalyvauti prokuroras ir gynėjas, išskyrus atvejus, kai apeliacinis skundas paduotas privataus kaltinimo byloje (BPK 322 str.). Pagal prasmę šių asmenų dalyvavimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje yra privalomas. Tačiau BPK 52 str. nustato atsisakymo nuo gynėjo sąlygas. Yra nuomonė, kad apeliacinės instancijos teisme nuteistasis taip pat turi teisę atsisakyti nuo gynėjo. Tokiu būdu, privalomai dalyvauti apeliacinės instancijos teisme turėtų tik prokuroras.

Apeliacinės instancijos teismo posėdyje turi teisę taip pat dalyvauti nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam paskirtos ar nepaskirtos priverčiamosios medicinos priemonės, jų atstovai pagal įstatymą, nukentėjusysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai. Šių asmenų, jeigu jiems buvo laiku pranešta apie bylos nagrinėjimo laiką, neatvykimas nekliudo nagrinėti bylą. Tokie asmenys laikomi tinkamai informuotais, jeigu jiems pranešimas apie apeliacinės instancijos teismo posėdžio vietą ir laiką išsiųstas paskutinės žinomos gyvenamosios vietos adresu.

Prieš pradėdant bylos nagrinėjimą teismas patikrina kas atvyko į posėdį ir ar apie bylos nagrinėjimo laiką buvo pranešta asmenims, nurodytiems BPK 322 straipsnyje. Jeigu atvykę proceso dalyviai turi pareiškimų dėl nušalinimo, tokius pareiškimus teismas išnagrinėja BPK 57-59 ir 61 straipsniuose nustatyta tvarka. Teismas taip pat turi išspręsti klausimą dėl galimybės nagrinėti bylą, jei kas nors iš proceso dalyvių neatvyko. Jeigu proceso dalyvis, turintis teisę dalyvauti apeliacinės instancijos teismo posėdyje, nėra informuotas apie teismo posėdį, bylos nagrinėjimas turi būti atidėtas. BPK 438 str. 2 d. nurodyta, kad jei padavęs skundą nuteistasis, kurio byla buvo nagrinėjama nedalyvaujant ir kuris yra laisvas, be svarbios priežasties neatvyksta į bylos nagrinėjimą apeliacine tvarka, apeliacinės instancijos teismas gali nagrinėti bylą nuteistajam nedalyvaujant arba apeliacinį procesą nutraukti.

BPK 324 straipsnyje įtvirtina teismo pareiga atvykusiems į posėdį asmenims išaiškinti jų teises ir pareigas. Dalyvaujančių teismo posėdyje asmenų prašymu į posėdį gali

⁷³ Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai // Teisė. 2003, Nr.46.

būti iškviesti liudytojai, nukentėjusieji, ekspertais, specialistais ar išreikalauta bylai nagrinėti reikalinga medžiaga. Papildomai pateikta medžiaga pagarsinama ir perduoda susipažinti proceso dalyviams, jeigu šie to prašo.

Apeliacinės instancijos teisme įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal BPK XXI skyriuje nustatytas taisykles. Jeigu proceso dalyvis pageidauja teismo įrodymų tyrimo, jis privalo nurodyti, kokius tyrimo veiksmus jis prašo atlikti bei kokioms aplinkybėms nustatyti to reikia. BPK 438 str. 3d. nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismas, gavęs nuteistojo, kuris nedalyvavo nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, skundą, privalo pakartotinai atlikti tuos pirmosios instancijos teisme atliktus įrodymų tyrimo veiksmus, kurių metu nagrinėtais įrodymais buvo grindžiamas apkaltinamasis nuosprendis, jei nuteistasis apeliaciniame skunde nesutinka su tokiu įrodymų vertinimu. Pakartotinai šie įrodymų tyrimo veiksmai turi būti atliekami nepaisant to, ar byla nagrinėjama pagal kitų proceso dalyvių skundus. Pagal nuteistojo skundą pradėto apeliacinio proceso metu priimtas nuosprendis ar nutartis kasacine tvarka gali būti skundžiami bendra tvarka.

Apeliacinės instancijos teismas privalo atlikti teisminį įrodymų tyrimą ir tais atvejais, kai pirmosios instancijos jį atliko neišsamiai, nepašalino prieštaravimų tarp įrodymų ir pan.

5.4. Apskųstų nutarčių nagrinėjimo ribos

Apeliacinės instancijos teismas nagrinėja tik tas teismo nutartis, kuriomis baigiamas bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme. Tai gali būti: nutartis nutraukti bylą⁷⁴, nutartis dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese⁷⁵. Skirtingai nuo apeliacinio proceso dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, apeliacinis skundas dėl nutarties nagrinėjamas siauresne apimtimi. Tokios bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos negali būti išplėstos, nes BPK 325 straipsnio 2 dalis nustato, jog apeliacinės instancijos teismas skundus dėl nutarčių nagrinėja tik tiek, kiek jie susiję su asmenimis, dėl kurių skundai paduoti. Šiuo atveju apeliacinė instancija netikrina nei kitų nutarčių, analogiškų apskųstajai, bet priimtų kitų asmenų atžvilgiu, teisėtumo ir pagrįstumo, nei aplinkybių, kurios nesusijusios su skundžiama nutartimi.

Siekdamas tinkamai parinkti reikiamą sprendimą, priimamą išnagrinėjus bylą, rūšį, apeliacinės instancijos teismas turi nustatytus įstatymo pažeidimus, įrodymų vertinimo klaidas, nuosprendžio trūkumus teisingai ir tiksliai teisiškai įvertinti. Panaikindamas arba pakeisdamas apskųstą nuosprendį (nutartį) apeliacinės instancijos teismas turi tiksliai

⁷⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 235, 254 str.

⁷⁵ Ten pat, 403 str.

suformuluoti priimamo sprendimo pagrindą, nurodyti atitinkamą BPK straipsnį, jo dalį ar punktą, kuriame šis pagrindas numatytas.

Apeliacinės instancijos teismo sprendimų, priamamų išnagrinėjus bylą apeliacine tvarka, rūšių sąrašas naujajame BPK išliko nepakitęs. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iki naujojo BPK projekto rengimo įstatymų leidėjas nereglementavo situacijos kaip priimti kelis sprendimus, t. y. esant pagrindui priimti ir nutartį, ir nuosprendį. Šią spragą bandyta šalinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimu, jog tokiu atveju priimamas nuosprendis, o vėliau (2001 m. rugsėjo 11 d. pataisa) - papildant patį BPK. Tačiau naujasis BPK padėjo pašalinti ilgą laiką buvusią spragą numatant nuosprendžio priėmimą kelių skirtingų apeliacinio teismo sprendimų atveju, tai yra, jeigu byloje, kurioje buvo išnagrinėti su keliais nuteistaisiais susiję apeliaciniai skundai, dėl atskirų nuteistųjų yra pagrindas atmesti apeliacinį skundą, panaikinti nuosprendį ir nutraukti bylą, pakeisti nuosprendį arba priimti naują nuosprendį, visi sprendimai nurodomi viename nuosprendyje (BPK 330 str. 1 d.). Tačiau įstatymų leidėjas aiškiai nurodo atvejus, kada apeliacinės instancijos teismas gali vadovautis BPK 330 straipsnio nuostatomis, ir kada negali.

Nors BPK 330 straipsnyje kalbama tik apie kelis nuteistuosius byloje, praktikoje gali susidaryti situacija, kai skirtingus procesinius sprendimus reikės priimti dėl kelių apeliacinių skundų byloje esant tik vienam nuteistajam. Pavyzdžiui, nuteistasis paduoda apeliacinį skundą dėl jam paskirtos per griežtos bausmės, o prokuroras - dėl nepagrįsto kitų asmenų išteisinimo byloje prašydamas visiems paskirti didesnes bausmes. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teisinis, nustatęs pagrindus išteisintųjų atžvilgiu priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį ir griežtinti nuteistajam bausmę, privalės vadovautis BPK 330 str. bei 326 str. 1 dalies 1 punktu ir 329 str. 2 punktu.^{76]}

Rengiant naujojo BPK projektą, įstatymų leidėjas išvėlgė galimą praktinę situaciją, kad byloje vieno iš dviejų išteisintųjų atžvilgiu apeliacinį skundą paduoda nukentėjusysis ir prašo to asmens atžvilgiu priimti naują apkaltinamąjį nuosprendį, o kito išteisintojo atžvilgiu to paties apeliaciniame skunde prašo prokuroras. Tokiu atveju, jeigu bus pagrindas tenkinti tik vieną apeliacinį skundą, o kitą reikės atmesti, teismas privalės taip pat vadovautis BPK 330 straipsnio nuostatomis ir priimti nuosprendį, kuriame išdėstys sprendimus dėl abiejų apeliacinių skundų. Galima teigti, kad BPK 330 straipsnis yra bendra norma, kurios nuostatomis reikia vadovautis visais atvejais, kai atskirais klausimais apeliacinės instancijos teisinis nustato pagrindus toje pačioje byloje priimti skirtingose BPK 326 str. dalyse numatytus procesinius sprendimus.⁷⁷

⁷⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 301

⁷⁷ Ten pat, 330 str

Įstatymų leidėjas apeliacinės instancijos teismui nenumatė galimybės toje pačioje byloje apeliacine tvarka išnagrinėjus bylą teismo posėdyje vienu metu priimti du procesinius dokumentus.

BPK 330 straipsnio nuostatomis reikia vadovautis ir tais atvejais, kai apeliacinės instancijos teismui jau išnagrinėjus paduotus apeliacinius skundus ir priėmus nuosprendį ar nutartį gaunamas kito apelianto skundas, kurio padavimo terminas buvo atnaujintas ir dėl kurio reikia priimti kitoje BPK 326 str. dalyje numatytą procesinį sprendimą nei priimtas anksčiau.

Jeigu teismo posėdyje, nagrinėjant apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nutarties ir kitą apeliacinį skundą — dėl vėliau toje byloje priimto nuosprendžio, nustatomi pagrindai priimti nuosprendį, kuriuo pakeičiamas pirmosios instancijos teismo nuosprendis arba panaikinamas ir priimamas naujas nuosprendis, priklausomai nuo konkrečių aplinkybių vadovaujamosi BPK 330 straipsniu arba sprendimas dėl nutarties priimamas atskirai, nesivadovaujant šio straipsnio nuostatomis. Tokiu atveju dėl nutarties priimama nutartis, numatyta BPK 326 str. 5 dalyje, o dėl nuosprendžio - nuosprendis ar nutartis, nurodyti atitinkamai BPK 326 str. 1 dalyje arba 2, 4 dalyse.^{78]}

5.5. Apeliacinio skundo ribų viršijimas

Nuosprendžių teisėtumas ir pagrįstumas patikrinamas neviršijant apeliacinių skundų ribų, išskyrus atvejus, kai nustatomi esminiai BPK reikalavimų pažeidimai arba kai nuosprendžio švelninimo pagrindai liečia ne tik apeliantą, bet ir kitus nuteistuosius (BPK 374 str. 4 d., 6 d.). Tačiau teismų praktika rodo, kad buvo nustatyta keletas atvejų, kai apeliacinės instancijos teismai šios įstatymo nuostatos nesilaiko.

Kaip jau minėjome, apeliacinio skundo ribas apibrėžia apelianto reikalavimai, nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai. Bendresnio pobūdžio reikalavimais paprastai nustatomos platesnės apeliacinio skundo ribos nei tais atvejais, kai reikalavimai suformuluoti labai konkrečiai. Pavyzdžiui, nuteistajam reikalaujant jį išteisinti, apeliacinės instancijos teismas gali švelninti nuosprendį bet kuriais šio teismo nustatytais pagrindais. Tuo tarpu reikalavimas, liečiantis tik papildomos bausmės paskyrimą, neįgalina apeliacinės instancijos teismo spęsti kitų, kad ir susijusių su bausme, klausimų. Tačiau teismų praktikoje į šį apeliacinio skundo ribų nustatymo kriterijų kartais taip pat nebūdavo atsižvelgiama. Lietuvos apeliacinis teismas, baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1A–458/99 sprenddamas klausimą dėl apeliacinio skundo ribų nustatymo, nutartimi pakeitė žemesnės instancijos teismo nuosprendį nuteistajam, paskirdamas privalomą papildomą turto

⁷⁸ Ten pat, 330 str.

konfiskavimo bausmę ir į pagrindinės bausmės laiką įskaitydamas kardomojo kalnimo laikotarpį, nors byla buvo nagrinėjama tik pagal prokuroro apeliacinį skundą, kuriuo buvo prašoma tik paskirti privalomą papildomą bausmę. Teismas nutartyje nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas, pakeisdamas ir pagrindinės bausmės trukmę, viršijo apeliacinio skundo ribas, nes skundas buvo paduotas tik dėl papildomos bausmės.⁷⁹

Tuo tarpu prašymas tik kitaip išspręsti civilinį ieškinį nesuteikia įgaliojimų apeliacinės instancijos teismui spręsti kitų klausimų. Todėl nepritartina teismų praktikai, kai apskųsto nuosprendžio teisėtumas ir pagrįstumas tikrinamas nepaisant apeliacinio skundo ribų.

Viršyti apeliacinio skundo ribas leidžiama tik BPK 320 straipsnio 3 ir 5 dalyse numatytais atvejais.

Pirma, viršyti apeliacinių skundų ribas leidžiama, kai pagal apeliacinį skundą tikrinamoje bylos dalyje *nustatomi esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nepriklausomai nuo to, ar gautas dėl jų skundas*.⁸⁰ Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie BPK reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.⁸¹ Taigi nagrinėdamas bylą, apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti, ar ikiteisminio tyrimo metu bei nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme nebuvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, neatsižvelgiant į tai, ar apie tokius pažeidimus nurodoma paduotame apeliaciniame skunde, ar ne. Jeigu tokie pažeidimai nustatomi, apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti ne tik asmens, dėl kurio paduotas apeliacinis skundas, bet ir kitų nuteistųjų nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. Šiais atvejais teismas patikrina, ar nustatyti pažeidimai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems nuteistiesiems, kurie nepadavė skundų. Tokiu atveju nuosprendžio panaikinimas dėl padarytų esminių baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimo nuteistojo atžvilgiu nesiejamas su apelianto reikalavimais ir nelaikomas tokio skundo ribų viršijimu.⁸² Tačiau nustatyti BPK reikalavimų pažeidimai neleidžia apeliacinės instancijos teismui išplėsti bylos patikrinimo ribų dėl kitų proceso dalyvių, t.y. apeliacinės instancijos teismas negali spręsti, ar nebuvo atimtos ar suvaržytos nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, išteisintojo ir kitų proceso dalyvių (išskyrus nuteistuosius) teisės, jeigu dėl šių asmenų teisių atėmimo ar suvaržymo apeliacinių skundų negauta, o nustatyti pažeidimai

⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 1999 10 14 nutartis, b/b Nr.1A-458/99.

⁸⁰ Ten pat, 320 str. 3 d.

⁸¹ Ten pat, 369 str. 3 d.

⁸² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003, p. 259.

neturėjo įtakos pagal apeliacinį skundą tikrinamos nuosprendžio dalies teisėtumui ir pagrįstumui.⁸³

Antra, viršyti apeliacinių skundų ribas leidžiama, kai teismas švelnina nuosprendį ir *tiems nuteistiesiems, dėl kurių nuosprendis neapskūstas*.⁸⁴ BPK 320 str. 5 dalyje vartojama sąvoka „švelninti nuosprendį“ reiškia bet kokius apskūsto nuosprendžio pakeitimus, lengvinančius nuteistojo padėtį. Tai gali būti veikos kvalifikavimas pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį švelnesnę bausmę, bylos nutraukimas dėl atskirų nusikalstamų veikų, nuteistajam paskirtos bausmės švelninimas ir pan.⁸⁵

Esant tam tikroms sąlygoms, BPK 320 straipsnio 5 dalies nuostatą apie galimybę švelninti nuosprendį nuteistiesiems, dėl kurių jis neapskūstas, apeliacinės instancijos teismas turi suprasti ne tik kaip jam suteiktą teisę, bet ir kaip pareigą, nes kiekvienas nuosprendis turi būti teisėtas ir pagrįstas. Taip ši nuostata traktuotina tada, kai apeliantui nuosprendis keičiamas, taikant švelnesnį įstatymą. Jeigu švelnesnio įstatymo taikymo pagrindai liečia ir kitus nuteistuosius, dėl kurių nuosprendis neapskūstas, švelnesnis įstatymas ne tik gali, bet ir turi būti pritaikytas ir kitiems nuteistiesiems. Pavyzdžiui, skundą padavusio nusikaltimo bendrininko veiką kvalifikuodamas pagal švelnesnį įstatymą, apeliacinės instancijos teismas ne tik gali, bet ir privalo atitinkamai pakeisti ir skundų nepadavusių to paties nusikaltimo bendrininkų veiksmų kvalifikavimą.

Švelnindamas nuosprendį nuteistiesiems, kurių atžvilgiu nuosprendis apskūstas, apeliacinės instancijos teismas turi apsvarstyti, ar nuosprendžio pakeitimo pagrindai neliečia nuteistųjų, kurių atžvilgiu jis neapskūstas. Kai nuosprendis apelianto atžvilgiu keičiamas taikant švelnesnį įstatymą, jis turi būti pakeistas ir skundų nepadavusių nuteistųjų atžvilgiu, jei švelnesnio įstatymo taikymo pagrindai liečia ir juos (pvz., skundą padavusio nusikaltimo bendrininko veiką kvalifikuodamas pagal švelnesnį įstatymą, apeliacinės instancijos teismas ne tik gali, bet ir privalo atitinkamai pakeisti ir skundų nepadavusių to paties nusikaltimo bendrininkų veiksmų kvalifikavimą). Švelnindamas bausmę apeliacinį skundą padavusiam nuteistajam dėl to, kad jam paskirtoji bausmė yra aiškiai per griežta, apeliacinės instancijos teismas tik gali, bet neprivalo, ją sušvelninti skundų nepadavusiems nuteistiesiems, nors nuosprendžio švelninimo pagrindas juos ir liestų (pvz., bausmė per griežta dėl to, kad tiek apeliantas, tiek ir kiti nuteistieji yra nepilnamečiai; nustatyta tiek apelianto, tiek ir kitų nuteistųjų atsakomybę lengvinančių aplinkybių ir pan.). Tokiu atveju sušvelninęs

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 5 p.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 str. 5 d.

⁸⁵ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V. 2005, p.493.

nuosprendį nuteistiesiems, kurių atžvilgiu jis neapskūstas, apeliacinės instancijos teismas turėtų savo sprendimą motyvuoti, nes bausmė visada turi būti individualizuojama.⁸⁶

Švelnindamas nuosprendį nuteistiesiems, kurių atžvilgiu nuosprendis apskūstas, apeliacinės instancijos teismas turi apsvarstyti, ar nuosprendžio pakeitimo pagrindai neliečia nuteistųjų, kurių atžvilgiu jis neapskūstas. Kai nuosprendis apelianto atžvilgiu keičiamas taikant švelnesnį įstatymą, jis turi būti pakeistas ir skundų nepadavusių nuteistųjų atžvilgiu, jei švelnesnio įstatymo taikymo pagrindai liečia ir juos (pvz., skundą padavusio nusikaltimo bendrininko veiką kvalifikuodamas pagal švelnesnį įstatymą, apeliacinės instancijos teismas ne tik gali, bet ir privalo atitinkamai pakeisti ir skundų nepadavusių to paties nusikaltimo bendrininkų veiksmų kvalifikavimą). Švelnindamas bausmę apeliacinį skundą padavusiam nuteistajam dėl to, kad jam paskirtoji bausmė yra aiškiai per griežta, apeliacinės instancijos teismas tik gali, bet neprivalo, ją sušvelninti skundų nepadavusiems nuteistiesiems, nors nuosprendžio švelninimo pagrindas juos ir liestų (pvz., bausmė per griežta dėl to, kad tiek apeliantas, tiek ir kiti nuteistieji yra nepilnamečiai; nustatyta tiek apelianto, tiek ir kitų nuteistųjų atsakomybę lengvinančių aplinkybių ir pan.). Tokiu atveju sušvelninęs nuosprendį nuteistiesiems, kurių atžvilgiu jis neapskūstas, apeliacinės instancijos teismas turėtų savo sprendimą motyvuoti, nes bausmė visada turi būti individualizuojama.

LAT yra pažymėjęs, kad nepritartina teismų praktikai, kai padaroma išvada, kad skundų nepadavusiems nuteistiesiems nuosprendžio švelninti negalima. Esą taip būtų viršytos apeliacinių skundų ribos. Tokia išvada prieštarauja BPK 320 straipsnio 5 dalies turiniui ir to paties kodekso 1 straipsnyje įtvirtintai baudžiamojo proceso paskirčiai – užtikrinti tinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas. Nepritaikius švelnesnio įstatymo, kai tam buvo pagrindas ir sąlygos, asmuo lieka nuteistas už sunkesnę nusikaltimą, nei tas, kurį jis yra padaręs.⁸⁷

5.6. Kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme

„Kaltinimo pakeitimas - tai kaltinime išdėstytų faktinių aplinkybių ar juridinės kvalifikacijos pakeitimas“ – tokį apibrėžimą yra įtvirtinęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2001-12-21 nutarime⁸⁸.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 8 p.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ apžvalga.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001-12-21 nutarimas Nr.32 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, nustatančias teismo nagrinėjimo ribas (BPK 279-282 str.)“ (8 p.).

Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje buvo reformuojamas iki 2003 m. gegužės 1 d. taikytas Baudžiamojo proceso kodeksas. Tuo siekta užtikrinti ir tai, kad baudžiamasis procesas būtų operatyvus. Šiuo tikslu buvo atsisakoma nepateisinamo gražinimo bylos tyrimui papildyti. Dėl to įstatymų leidėjas suteikė teismui įgaliojimus, esant pagrindui pakeisti kaltinimą sunkesniu, jeigu tokio kaltinimo faktinės aplinkybės iš esmės nesiskiria nuo pradinio kaltinimo, teisingai nuosprendyje kvalifikuoti veiką iš anksto įspėjant apie tokią galimybę kaltinamąjį ir prireikus sudarant sąlygas papildomai pasirengti gynybai.⁸⁹

Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime konstatavo, kad pakeistoji BPK 280 straipsnio redakcija ta apimtimi, kuria leido teismo iniciatyva pakeisti kaltinimą į sunkesnę ir teismo veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, neatitiko Konstitucijos nuostatų, teisės į gynybą bei teisės į nešališką teismą⁹⁰. Antra vertus, Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Konstitucijai neprieštaravo šio straipsnio 1 dalis, leidusi pakeisti kaltinimą švelnesniu, apie tokią galimybę neįspėjus kaltinamojo. Paskelbus minėtą nutarimą, įstatymų leidėjas suteikė teismui anksčiau turėtus įgaliojimus: esant pagrindui kaltinimą pakeisti sunkesniu ir veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, gražinti bylą tyrimui papildyti.⁹¹

Kaip matome, anksčiau galiojusiame BPK buvo numatyta teismo galimybė gražinti bylą tardymui papildyti jeigu yra pagrindas pakeisti sunkesniu, bet nei prokuroras, nei nukentėjęsysis to neprašo.

Pasak autoriaus A.Šumsko teismų praktikoje buvo dažnai keliamas klausimas, ar tokie įgaliojimai suderinami su minėto Konstitucinio Teismo akto nuostatomis.⁹² Teismo teisė keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją į sunkesnę, apie tokią galimybę laiku įspėjant kaltinamąjį ir sudarant sąlygas pasirengti gynybai, buvo numatyta naujojo BPK projekte (Projekto 237, 238 straipsniai).⁹³ Šias nuostatas įstatymų leidėjas 2002 m. įtvirtino naujajame BPK (255, 256 straipsniai).⁹⁴ Tačiau tokia teismo teisė keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją į sunkesnę egzistavo neilgai, kadangi Seimas 2003 m. pakeitė savo poziciją ir prieš pat įsigaliojant naujajam kodeksui perkėlė į jį atitinkamas iki

⁸⁹ Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 26-597

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, 15-402.

⁹¹ Baudžiamojo proceso kodekso 106, 126, 212, 245, 248, 255, 256, 260, 280, 283, 284, 417 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2114, Nr. 71.

⁹² Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000.(p. 193).

⁹³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (projektas)// Teisės problemos. 1999, Nr.3. (p. 113).

⁹⁴ Baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. DC-785 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

2003 m. gegužės 1 d. taikytos BPK nuostatos, kurios nenumatė nei teismo teisės savo iniciatyva kvalifikuoti inkriminuojamą veiką pagal griežtesnį baudžiamąjį įstatymą, nei pareigos išpėti kaltinamąjį apie galimą kaltinimo keitimą lengvesniu (bet be teismo teisės gražinti bylą tyrimui papildyti esant pagrindui pakeisti kaltinimą sunkesniu).⁹⁵ Šios nuostatos galioja iki šiol ir sukelia teismų praktikoje nemažai problemų, kadangi neišku ar apeliacinės instancijos teisme galima pakeisti kaltinimą pagal BPK 256 straipsnį, kuris reglamentuoja procesą pirmosios instancijos teisme.

Naujojo BPK projekte taip pat buvo numatyta teisė keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją išpėjant kaltinamąjį ir sudarant sąlygas pasiruošti gynybai. Tačiau, kaip jau minėta, Lietuvos Respublikos Seimas prieš pat įsigaliojant naujam kodeksui tokios teisės teismui nesuteikė. Dėl tokių mūsų BPK normų neatitikimo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – konvencija) kyla nemažai diskusijų bei nesutarimų. Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT) ne kartą akcentavo, jog pagal konvenciją „ypatingą dėmesį reikia atkreipti į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimą. Detali informacija apie inkriminuojamą nusikaltimą baudžiamajame procese itin svarbi“⁹⁶.

Lyginant Lietuvos Respublikos BPK normas reglamentuojančias kaltinimo pakeitimo teisme galimybes su Rusijos Federacijos BPK atkreiptinas dėmesys, jog Rusijos Federacijos BPK nustatyta galimybė pakeisti kaltinimą teisme tik į švelnesnę nusikalstamą veiką.

Rusijos Federacijos BPK 252 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta norma, kad kaltinimo pakeitimas teismo nagrinėjimo metu galimas tik tuo atveju kai nepabloginama teismojo padėtis ir nepažeidžiamos jo teisės į gynybą.

Rusijos Federacijos baudžiamasis įstatymas užkerta kelią galimybei kaltinimo pakeitimo į sunkesnę arba iš esmės pagal faktines aplinkybes skirtingai nuo kaltinimo, išnagrinėto parengiamajame teismo posėdyje. Kaltinimo pakeitimas į sunkesnę gali būti, kada taikoma kita baudžiamąjo įstatymo norma, kurios sankcija numato sunkesnę bausmę, nustato papildomas bausmes arba alternatyvoje neturi švelnesnių bausmes rūšių⁹⁷.

Kaip matyti, Rusijos įstatymas leidžia pakeisti kaltinimą tik nepabloginant kaltinamojo padėties. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos BPK 256 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama teismo teisė kaltinamojo nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą.

⁹⁵ Baudžiamąjo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. DC-785, 21,48, 50, 52,127,142,143,151,158,161,163,165, 212, 217,232,233,234,237,244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440,458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 362'straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 38-1734.

⁹⁶ Kamasinski v. Austria, judgment of 19 December 1989, Series A no. 168.

⁹⁷ Radčenko. Rusijos Federacijos bpk komentaras. // Maskva, 2004 m.

Keičiant kaltinimą teisme neretai padaroma esminių BPK pažeidimų, dėl kurių naikinami nuosprendžiai, todėl teisėjai ypač gerai turėtų suprasti bei išsigilinti į BPK 256 straipsnyje išdėstytų taisyklių esmę ir tinkamai jas taikyti. Kaltinimas gali būti keičiamas lengvesniu pakeičiant faktines nusikaltimo aplinkybes, kaltinimo formuluotes ar nusikalstamų veiksmų kvalifikavimą.

Baudžiamojo proceso įstatyme griežtai apibrėžtos bylos nagrinėjimo teisme ribos. Pagal BPK 255 straipsnio 1 dalį (1961 m. BPK 279 straipsnio 1 dalis) byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota teisiamajame posėdyje. Iš minėtos normos matyti, kad bylos nagrinėjimo teisme ribos apibrėžtos pagal subjektus (asmenis, dėl kurių nagrinėjama byla) ir dalyką (faktinį ir teisinį bylos turinį). Įstatymas draudžia teismui išnagrinėti bylą ir priimti nuosprendį dėl asmenų, kurie nėra kaltinamieji, ar pripažinti kaltais dėl nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduoti teismui. BPK 255 straipsnio 2 dalyje nustatytos nagrinėjimo teisme ribų pakeitimo taisyklės: kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Kaip pabrėžė LAT vienoje iš nutarčių⁹⁸, kad viena iš esminių kaltinamojo teisių yra teisė žinoti, kuo jis kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis). Kaltinamojo teisė į gynybą suvaržoma, jei jam iš anksto nepranešama apie kaltinimo pakeitimo galimybę. BPK 44 straipsnis, reglamentuojantis asmens teisių į gynybą apsaugą baudžiamojo proceso metu, nustato, kad kaltinamasis turi teisę žinoti kaltinimo pobūdį ir pagrindą, kad būtų pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai. Tai garantuoja BPK 256 straipsnis, numatantis, kad asmuo gali būti nuteistas pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba faktines aplinkybes, kurios iš esmės skiriasi nuo kaltinime išdėstytų, tik esant prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo rašytiniam prašymui, apie kurį privalo būti informuotas kaltinamasis ir jo gynėjas.

Kaltinimo pakeitimas apeliacinės instancijos teisme (ypač į sunkesnę) teismų praktikoje yra analizuotina problema. BPK normose, kurios reglamentuoja apeliacinio nagrinėjimo tvarką, galimybė pakeisti kaltinimą vykstant apeliaciniam procesui nenumatyta. Tačiau LAT Senatas išaiškino, kad „ir apeliacinėje instancijoje kaltinimo pakeitimas BPK 256 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta tvarka yra galimas, nes apeliacinio proceso, kaip vieningo baudžiamojo proceso dalies, paskirtis neapsiriboja vien tik pirmosios instancijos teismo

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 09 07 nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2004 (kat. S-2.2.5; S-2.2.1).

priimtų sprendimų patikrinimu“⁹⁹. Tai reiškia, kad bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos metu, prokuroras teismui gali pateikti prašymą nuteistojo (išteisintojo) nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą arba bylos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis.

Tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime¹⁰⁰, tiek teisės doktrinoje analizuotini klausimai dėl kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos kvalifikacijos pakeitimo. Pažymėtina, kad galiojančios redakcijos BPK 255, 256 straipsniai, numatantys teismo teisę perkvalifikuoti veiką į lengvesnę, nepranešant apie tai kaltinamajam, neatitinka Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) praktikos.¹⁰¹ Tačiau kol kas nepateikta išsami jos analizė tiek kvalifikacijos keitimo į lengvesnę, tiek į sunkesnę aspektu. Yra ne viena EŽTT jurisdikcijai priklausanti valstybė, pavyzdžiui, Austrija, kurioje teismas nėra suvaržytas kaltinimo siūloma inkriminuojamos veikos kvalifikacija ir gali pritaikyti griežtesnę. Tai sudaro pagrindą abejoti, ar tokie teismo įgaliojimai savaime prieštarauja EŽTT taikomai Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.¹⁰²

Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalį keičiant kaltinime nurodytą kvalifikaciją teisme, visų pirma turi būti užtikrinta kaltinamojo teisė būti skubiai ir išsamiai informuotam apie pateikiamo kaltinimo pobūdį ir pagrindą. Pavyzdžiui, byloje *Kamasinski prieš Austriją (1989)* EŽTT pažymėjo, jog pagal minėtos Konvencijos nuostatą ypatingą dėmesį reikia atkreipti į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimą. Detali informacija apie inkriminuojamą nusikaltimą baudžiamajame procese yra itin svarbi. Todėl, ją pateikiant, įtariamajam formaliai raštu pranešama apie faktinį ir teisinį jam pareikštų kaltinimų pagrindą. Teismas aptariamame sprendime, pažymėjo, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies *a* punktas nenustato jokių formalių reikalavimų būdai, kuriuo kaltinamasis turi būti informuojamas apie jam pateikiamų kaltinimų pobūdį ir pagrindą. Tokią informaciją privaloma pateikti taip, kad būtų užtikrinta teisė į gynybą ir teisingą teismą apskritai. Toks sprendimas sudaro pagrindą manyti, kad tokios informacijos pateikimas *žodžiu* savaime nepažeidžia šių teisių. Minėtos nuostatos sudaro prielaidas teismui, nepažeidžiant Konvencijos, teismo nagrinėjimo metu informuoti kaltinamąjį apie

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamąjį proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ 9 p.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 32 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjį proceso kodekso normas, nustatančias teismo nagrinėjimo ribas (BPK 279-282 str.)“ // Teismų praktika. Nr. 16, Vilnius, 2001.

¹⁰¹ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodekso komentaras. 11 knyga: V-XI dalys (221—461 straipsniai) / Moksl. red. G. Goda Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003 (p. 95-97)

¹⁰² Teisės problemos. Lietuvos teisės institutas. 2005, Nr. 1 (47), (p.28).

galimą kvalifikacijos pakeitimą žodžiu, tokį pranešimą fiksuojant teismo posėdžio protokole.¹⁰³

Atsižvelgiant į Prancūzijos teisėje ir Lietuvos teisėje įtvirtintų bendrininkavimo institutų panašumą nagrinėjamu aspektu, atidžiai reikėtų vertinti ir teisės į gynybą užtikrinimą, kai asmuo, kaltinamas buvus nusikaltimo vykdytoju, pripažįstamas kaltu padėjus, kursčius ar organizavus padarytą nusikaltimą. Todėl byloje *Pélissier ir Sassi prieš Prancūziją* (1999 m.), EŽTT išaiškino, kad Konvencijos 6 str. 3 dalies a punktas suteikia kaltinamajam teisę būti informuotam ne tik apie kaltinimo „pagrindą“, t. y. veiksmus, kuriuos, kaip teigiama, jis padarė ir kuriais grindžiamas kaltinimas, bet ir teisinį šių veiksmų kvalifikavimą. Ši informacija turi būti išsami. EŽTT taip pat pažymėjo, kad jog Konvencijos 6 str. 3 dalies a ir b punktai yra susiję, ir teisė būti informuotam apie kaltinimo pobūdį bei pagrindą turi būti vertinama, atsižvelgiant į kaltinamojo teisę pasiruošti gynybai, o a punkte įtvirtintos teisės apimtis turi būti įvertinta, remiantis bendresne teisingo bylos nagrinėjimo teise, kurią garantuoja Konvencijos 6 str. 1 dalis. Todėl EŽTT pabrėžė, kad Baudžiamosios teisės taikymo sferoje teisingumui užtikrinti privalo būti pateikta išsami, detali informacija apie kaltinamajam pareikštus kaltinimus, taigi ir apie tai, kaip teismas gali juos konkrečiu atveju teisiškai kvalifikuoti.¹⁰⁴

EŽTT pateiktus pavyzdžius, kaip užtikrinti kaltinamiesiems galimybę pasinaudoti gynybos teisėmis, kai perkvalifikuojama inkriminuojama veika, teismas gali pritaikyti tik vienaip ar kitaip informuodamas kaltinamąjį apie galimą kvalifikacijos pakeitimą. Minėti pavyzdžiai rodo EŽTT nuostatą, kad baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo įgaliojimai savo iniciatyva informuoti kaltinamąjį apie galimą inkriminuojamos veikos kvalifikacijos pakeitimą (ir tokį, kai nauja kvalifikacija apima nusikaltimo požymius, neišplaukiančius iš pirminės kvalifikacijos) savaime neprieštarauja Konvencijai, tiek teisei į gynybą, tiek kitoms joje įtvirtintoms teisėms. Sunku būtų pateisinti, jeigu EŽTT nurodytų tokius vienos Konvencijos nuostatos, teisės į gynybą, užtikrinimo būdus, kurie savaime pažeistų kitą Konvencijos nuostatą, pavyzdžiui, teisę į nešališką teismą.

Iš EŽTT nagrinėtų su teise į gynybą susijusių bylų, galima padaryti išvada, kad Konvencijoje įtvirtintos teisės į teisingą teismą nuostatų nepažeidžia teismo įgaliojimai *pranešti* kaltinamajam apie *galimą* inkriminuojamos veikos kvalifikacijos pakeitimą, taip pat į tokią, kuri reikalauja skirtingų požymių nei kaltinime nurodyta. Tuo tarpu Teismo jurisprudencija, susijusi su įgaliojimais griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją, yra negausi. Reikšminga tai, kad EŽTT nėra konstatavęs, jog teismo įgaliojimai savo iniciatyva

¹⁰³ Kamasinski v. Austria, judgment of 19 December 1989, Series A no. 168.

¹⁰⁴ Pelissier and Sassi v. France [GC], Nr. 25444/94, ECHR 1999-11.

pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją (ir į griežtesnę), savaime prieštarautų Konvencijoje įtvirtintai teisei į nešališką teismą, rungimosi principui, procesinės lygybės principui, teisei į gynybą ar į teisingą teismą apskritai.

Taigi, taikant BPK 255 ir 256 straipsnius yra svarbu atskleisti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimus teismo kompetencijai keisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją. Šie reikalavimai iš esmės atskleidžiami remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, kurioje atspindi ir teismo pareiga bylos nagrinėjimo metu įspėti kaltinamąjį apie tai, kad inkriminuojamos veikos kvalifikacija gali būti pakeista, taip pat suteikti sąlygas pasirengti gynybai (nepaisant to, ar teismo sprendime pritaikoma lengvesnės negu numatyta pradiniame kaltinime nusikalstamos veikos sudėtis). Realizuoti šią pareigą pirmosios instancijos teisme dėl dabartinės Baudžiamojo proceso kodekso 255, 256 straipsnių redakcijos galima tik tiesiogiai taikant minėtą Konvenciją baudžiamajame procese. Antra vertus, nėra pakankamo pagrindo tvirtinti, kad teismo įgaliojimai savo iniciatyva griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją prieštarauja aptariamai Konvencijai, joje įtvirtintai teisei į nešališką teismą ir rungimosi principui.

Manau, kad būtų daug efektyviau ir procesine prasme geriau jeigu apeliacinės instancijos teismui būtų suteikta teisė esant atitinkamomis sąlygomis keisti kaltinamajam kaltinimą ne tik į lengvesnį, bet ir į sunkesnį. Kadangi tik teismas tirdamas ir analizuodamas visus įrodymus, išklausydamas proceso dalyvių parodymų gali objektyviai įvertinti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką ir tinkamai ją kvalifikuoti pagal BK tiek specialiąsias, tiek bendrąsias normas, žinoma prieš tai įspėjus kaltinamąjį apie tokią perkvalifikavimo galimybę. Pavyzdžiui, Vokietijos įstatymai suteikia teismui teisę kaltinamojo veiką perkvalifikuoti net ir pagal sunkesnį nusikaltimą. Vokietijos baudžiamieji įstatymai suteikia galimybę kaltinamąjį nuteisti ir pagal kitą baudžiamojo įstatymo paragrafą, numatantį sunkesnę atsakomybę. Toks kaltinimo pakeitimas turi būti įvykdytas atsižvelgiant į paaiškėjusias aplinkybes, kurios sutinkamai su baudžiamuoju įstatymu numato padidintą baudžiamąją atsakomybę arba kitokių auklėjimo pobūdžio priemonių taikymą. Tačiau būtina sąlyga, kad kaltinamasis teismo posėdžio metu iš anksto buvo supažindintas su galimu kaltinimo pakeitimu ir jam buvo suteikta galimybė pasiruošti gynybai¹⁰⁵. Ši Vokietijos BPK įtvirtinta norma pilnai atitinka EŽTK reikalavimus.

2005 m. lapkričio 18 d. susirinko komisija, kuri pateikė savo pasiūlymus ir pastabas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 255 bei 256 straipsnių tobulinimo. Buvo pateikti tokie pasiūlymai:

¹⁰⁵ К.Ф. Гуценко, Л.В. Головкин, Б.А. Филимонов. „Уголовный процесс западных государств“. Москва, 2002.

1 siūlymas. Byla turi būti nagrinėjama neperžengiant pareikšto kaltinimo ribų, joks kaltinimo pakeitimas teisme nėra galimas, nes dėl kiekvieno pareikšto kaltinimo, jei tai nėra privataus kaltinimo procesas, turi būti atliktas ikiteisminis, o vėliau teisminis tyrimas. (*Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas*)

2. siūlymas. Šiuo metu neaišku, ar apeliacinės instancijos teisme galima pakeisti kaltinimą pagal BPK 256 str. Manytume, kad apeliacinės instancijos teisme negalima pakeisti kaltinimo (BPK 256 straipsnių 1 ir 2 dalys netaikomos). Priešingu atveju, būtų pažeista kaltinamojo teisė į gynybą, nes kaltinamasis prarastų teisę gintis nuo naujai pareikšto kaltinimo pirmos instancijos teisme. Tačiau jeigu pirmos instancijos teisme nagrinėjant bylą paaiškėja, kad kaltinamojo veikoje yra sunkesnio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtis, o prokuroras neprašo pakeisti kaltinimo, teismas turėtų bylą perduoti prokurorui. (*Kauno apygardos teismas*).

3. siūlymas. Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnis suteikia galimybę prokurorui, privačiam kaltintojui ar nukentėjusiajam raštu inicijuoti kaltinamojo veikos perkvalifikavimą pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, apie tai pranešant kaltinamajam. Tokios iniciatyvos teisė teismui nesuteikiama net ir tais atvejais, kai nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, kad kaltinamojo veika kvalifikuota pagal netinkamą baudžiamojo kodekso straipsnį. Prokurorui neprašant jį pakeisti, teismas neturi įstatymo numatytos galimybės bylą gražinti tyrimui papildyti, pakeičiant kaltinimą. (*Klaipėdos miesto apylinkės teismas*).

4. siūlymas. Papildyti BPK 256 str. 1 d. numatant kada tiksliai prokuroras gali pateikti prašymą pakeisti kaltinimą (t.y. ar visose posėdžio dalyse ar tik kai kuriose) bei teismo veiksmus gavus tokį prašymą. (*Vilkaviškio rajono apylinkės teismas*).

5 siūlymas. Kai kurios BPK normos yra neišbaigtos, o teismo galios išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą apribotos. Pagal BPK 255 straipsnio 2 dalį kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinėmis aplinkybėmis iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytų, jeigu apie tokią galimybę teisiamejame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. BPK 256 straipsnyje numatytas kaltinimo pakeitimas teisme, kuris leidžiamas pagal prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo rašytinį prašymą. Nesant tokio prašymo teismas negali tinkamai pritaikyti įstatymo. (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas A.Sirvydis*).

Vilniaus universiteto doktorantas M.Girdauskas pateikė gana platų 256 straipsnio projektą iš penkių dalių ¹⁰⁶. Autorius aptariame straipsnyje netgi siūlo pakeisti „kaltinimo pakeitimo“ formuluotės turinį į „*Veikos, kurios padarymu kaltinama, esminių faktinių aplinkybių ir kvalifikavimo pakeitimas (papildymas)*“. Šiame straipsnyje siūloma įtvirtinti ir kitą svarbią nuostatą - teismo iniciatyvą kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis. Esant pagrindui manyti, kad veika, kurios padarymu kaltinama, turėtų būti kitaip kvalifikuota nei nurodyta kaltinamajame akte, **teismas** remdamasis prokuroro ar nukentėjusiojo prašymu arba *savo iniciatyva* apie tokią galimybę nedelsdamas praneša nagrinėjimo teisme dalyviams. Šiame pranešime nurodoma teismo svarstomas alternatyvus kvalifikavimas ir tai, kad jeigu teismas pripažins kaltinamąjį kaltu, jo veika bus kvalifikuota arba pagal kaltinamajame akte išdėstytą, arba pagal minėtą alternatyvų kvalifikavimą.

Manytume, kad nagrinėjamu klausimu galima pritarti autoriaus M.Girdausko padarytai išvadai, kad pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, teismas, prieš nuosprendžiu pakeisdamas inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikaciją į kitą, kuriai pritaikyti būtinas toks požymis, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai nenurodytas pradinio kaltinimo veikos kvalifikacijoje, privalo apie tokią galimybę laiku pranešti kaltinamajam ir sudaryti sąlygas gynybai pateikti paaiškinimus bei įrodymus kitos kvalifikacijos aspektu. Kad užtikrintų Konvencijoje įtvirtintą teisę į gynybą, teismas kaltinamąjį turėtų išpėti apie galimą kvalifikacijos pakeitimą netgi tais atvejais, kai kitai kvalifikacijai pritaikyti užtenka pradiniam kaltinime numatytos kvalifikacijos požymių dalies. Šios nuostatos reikėtų laikyti nepriklausomai nuo to, ar taikoma sunkesnės, ar lengvesnės nusikalstamos veikos sudėtis. Tačiau dėl dabartinės BPK 255, 256 str. redakcijos taip užtikrinti teisę į gynybą galima tik tiesiogiai taikant Konvenciją baudžiamajame procese.¹⁰⁷

Išanalizavus komisijai pateiktus pasiūlymus, išanalizavus EŽTT praktiką, sutinkant su autoriaus M.Girdausko padarytomis išvadomis, bei atsižvelgiant į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją reikalavimus teismo kompetencijai keisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją, siūlyčiau BPK 256 straipsnio nuostatą perkelti į BPK apeliacinį procesą reglamentuojančias nuostatas numatant, jog bet kokio kaltinimo pakeitimą apeliacinės instancijos teisme **kaltinamasis turi būti išpėtas** ir suteikti galimybę pasiruošti gynybai

¹⁰⁶ Mindaugo Girdausko projektas: kvalifikacijos keitimas pirmosios instancijos teisme. 2007-01-18.

¹⁰⁷ Teisės problemos. 2005, Nr. 1 (47), (p. 57).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisė apskusti nuosprendį baudžiamojoje byloje yra laiduojama net pačiu aukščiausiu tarptautiniu lygmeniu. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintojo protokolo, priimto 1984 metais antrame straipsnyje pabrėžiama, kad kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad aukštesnė teisminė instancija peržiūrėtų jo kaltinamąjį nuosprendį ar bausmę.

2.. **Apeliacija** – apeliacija yra svarbi asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese garantija apginti savo teises bei teisėtus interesus ir suvokiama kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu peržiūrėti neįsiteisėjusį pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir jį panaikinti ar pakeisti dėl pirmosios instancijos teismo padarytų faktinių ir teisinių klaidų bei bylos nagrinėjimas apeliacinių skundų nustatytose ribose.

3. Bylų procesas apeliacinės instancijos teisme yra labai **svarbi** baudžiamojo proceso stadija, nes:

- a) ištaiso klaidos ir įstatymo pažeidimus, padarytus pirmosios instancijos teisme;
- b) garantuoja asmens teisių apsaugą: proceso dalyviai, apskūsdami, jų nuomone, nepagrįstus ar neteisėtus nuosprendžius ir nutartis, gina savo teises ir teisėtus interesus;
- c) vienodina pirmosios instancijos teismų praktiką. Nors pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymą vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tačiau tam tikrą įtaką šiam procesui turi ir apeliacinės instancijos teismų sprendimai.

4. Apeliacinio skundo **ribas apibrėžia** nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto prašymai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas.

a) **draudžiama išplėsti** bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka **ribas** tuo atveju, kai apeliacinis skundas paduotas pagrindais, bloginančiais nuteistojo ar išteisintojo padėtį;

b) apeliacinio skundo dėl nutarties ribos negali būti išplėstos, t.y. nagrinėjamos tik tiek, kiek tai susiję su asmenimis, dėl kurių skundai paduoti;

c) **viršyti** apeliacinių skundų ribas leidžiama, kai pagal apeliacinį skundą tikrinamoje byloje nustatomi esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, nepriklausomai nuo to, ar gautas dėl jų skundas, bei, kai teismas švelnina nuosprendį ir tiems nuteistiesiems, dėl kurių nuosprendis neapskūstas;

d) baudžiamojo proceso įstatymas **neriboja** apeliacinės instancijos teismo **veiksmų**, kuriais tikrinamas apskūsto nuosprendžio teisėtumas ir pagrįstumas;

5. Po Nepriklausomybės atkūrimo mūsų šalyje apeliacinio proceso srityje atlikta visa eilė reformų . Nuo 1999 m. sausio 1 d. baudžiamajame procese atsisakyta apeliacinio proceso

skaidymo į dalinę (ribotą) ir pilną (neribotą) apeliaciją. Mūsų manymu, toks įstatymų leidėjo žingsnis buvo neapgalvotas, kadangi, atsižvelgiant į konkretų pasirinktą apeliacijos modelį, skiriasi bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, šalių galimybė pateikti naujus įrodymus bei ribos apeliacinės instancijos teismo teisių apimtis. Atsižvelgiant į tai, jog baudžiamajame procese jokie ribojimai pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme nėra taikomi, **siūlyčiau** įstatymų leidėjui pereiti prie pilnosios apeliacijos modelio ir jį įtvirtinti galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse.

6. Išanalizavus galimybę numatyti tam tikras sankcijas už piktnaudžiavimą procesine teise apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus, galima teigti, kad atsižvelgiant į siekį koncentruoti procesą pirmosios instancijos teisme, baudžiamajame procese būtų pagrįsta galimybė *numatyti procesines sankcijas* už piktnaudžiavimą procesine teise teikti papildomus įrodymus.

7. Įstatymų leidėjo nustatytos sankcijos apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus, būtų vertintinas teigiamai. Todėl atsižvelgiant į BPK 320 straipsnio turinį ir prasmę, **siūloma** numatyti sankcijas, padedančias užkirsti kelią galimam byloje dalyvaujančių asmenų piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis ir nepagrįstam bylos nagrinėjimo iš esmės perkėlimui į apeliacinės instancijos teismą.

8. Dabartinis galiojantis BPK iš esmės atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ratifikavusioms valstybėms konvencijos keliamus reikalavimus, bei kitose Europos Sąjungos valstybėse galiojančias baudžiamojo proceso normas, reglamentuojančias bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas. Tačiau negalima teigti, kad šioje srityje nėra trūkumų bei teisinių neaiškumų. Praktika rodo, kad BPK 256 straipsnio norma nėra tobula ir sukelia teismams ydingą praktiką, kadangi šiuo metu neaišku, ar pagal BPK 256 straipsnį galima pakeisti kaltinimą apeliacinės instancijos teisme. Ši norma nėra visiškai išbaigta ir praktiškai ją taikant sukelia nemažai problemų dėl skirtingos šio straipsnio traktuotės. Tokiu būdu apeliacinės instancijos teismai neretai atsiduria neapibrėžtoje situacijoje, negalėdami patys pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją bei taikyti griežtesnį baudžiamąjį įstatymą.

9. Taikant BPK 255 ir 256 straipsnius yra svarbu atskleisti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimus teismo kompetencijai keisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją. Šie reikalavimai iš esmės atskleidžiami remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, kurioje atspindi ir teismo pareiga bylos nagrinėjimo metu išpėti kaltinamąjį apie tai, kad inkriminuojamos veikos kvalifikacija gali būti pakeista, taip pat suteikti sąlygas pasirengti gynybai (nepaisant to, ar teismo sprendime pritaikoma lengvesnės negu numatyta

pradiniame kaltinime nusikalstamos veikos sudėtis). Realizuoti šią pareigą pirmosios instancijos teisme dėl dabartinės Baudžiamojo proceso kodekso 255, 256 straipsnių redakcijos galima tik tiesiogiai taikant minėtą Konvenciją baudžiamajame procese.

10. Manau, kad būtų daug efektyviau ir procesine prasme geriau jeigu apeliacinės instancijos teismui būtų suteikta teisė esant atitinkamomis sąlygomis keisti kaltinamajam kaltinimą į sunkesnį. Kadangi tik teismas tirdamas ir analizuodamas visus įrodymus, išklausydamas proceso dalyvių parodymų gali objektyviai įvertinti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką ir tinkamai ją kvalifikuoti pagal BK tiek specialiąsias, tiek bendrąsias normas. Atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimų dėl teismo kompetencijos keisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikaciją taikymą bei į EŽTT praktiką, taip pat palaikant šiuo klausimu autoriaus M.Girdausko padarytas išvadas, *siūlyčiau* BPK normoje aiškiai nurodyti, kad apie bet kokio kaltinimo pakeitimą apeliacinės instancijos teisme **kaltinamasis turi būti įspėtas** ir suteikti galimybę pasiruošti gynybai. Tačiau ar BPK 256 straipsnio normą reikėtų perkelti į bylų procesą apeliacinės instancijos teisme reglamentuojančias taisykles, arba patobulinti minėtą normą aiškiai nurodant jos taikymą ir apeliacinės instancijos teisme, palieku įstatymų leidėjo kompetencijai.

SANTRAUKA

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceseso kodekso 320 straipsnyje yra įtvirtintos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, kur reglamentuojama, jog – „byla apeliacinės instancijos teisme nagrinėjama apeliacinio skundo ribose, kurias apibrėžia nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai, apelianto prašymai – jų apimtis, pobūdis, konkretumas, tikslumas“.

Šiame magistro darbe analizuojamos bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, kurių nustatymas yra svarbus ne tik bylos nagrinėjimui, o visam baudžiamajam procesui – kurio tikslas yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės ir valstybes interesui greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir atitinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Nagrinėjant bylą tiek pirmosios, tiek apeliacinėje, tiek ir kasacinėje instancijose labai svarbu tiksliai apibrėžti bylos nagrinėjimo teisme ribas. Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas nustato apelianto paduotas apeliacinis skundas. Teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti. Tiksliai suformuluoti konkretūs prašymai paprastai nustato aiškesnes apeliacinio skundo ribas nei bendresnio pobūdžio prašymai.

Nustatant ribas bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas šiandieninis apeliacinio proceso teisinis reglamentavimas baudžiamajame įstatyme toli gražu negali būti pripažintas tobulu. Todėl magistro darbe siekiama atkreipti dėmesį į kai kuriuos įstatymų leidėjo Baudžiamojo proceseso kodekso nuostatuose paliktus neaiškumus bei apeliacinio proceso normų taikymo problemas. Atsižvelgiant į tai, jog nemažai nesutarimų ir diskusijų kyla dėl kaltinimo pakeitimo apeliacinės instancijos teisme, atskira magistro darbo dalis paskirta šios problemos analizei.

LIMITS OF CASE CONSIDERATION AT COURT OF APPEAL INSTANCE

SUMMARY

The ambit of the remanding the case of the appeal instance are confirmed in Criminal Process Code of Lithuania, Art. 320. It is regulated that the case remanded of the appeal instance is heard in the ambit of the appeal claim. The ambit is determined by the motives of the appeal, the appellant's requests, their nature, precision and concreteness.

The ambit of the remanding the case of the appeal instance are analysed in this master's paper. The determination of the ambit is not only very important to the hearing of the case, but also to the whole criminal process. The aim of the criminal process is to reveal the criminal acts and to use the law properly in order to punish the criminal and not the non-guilty person. All this must be done by protecting the civic duties and freedom of the people.

It is very important to determine the ambit of the case when analysing it in the court of the first, appellate or cassation instance. The ambit of the case remanded of the appeal instance are determined by the appeal. The court checks the case as far as the appeals and people, who submitted them, are concerned. Precisely formulated complaints determine more coherent ambit of the appeal.

The today's appeal process which is regulated by the criminal law is not perfect. Consequently, in this master paper the attention is drawn to some indeterminations of Criminal Process Code and a few problems of the appeal process application. Whereas, many discussion arise because of changing the accusation in the appeal instance.

LITERATŪRA

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785 // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d Nr. IX -785 įstatymu (su pakeitimais ir papildymais) // *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1734.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // *Valstybės žinios*. 1961. Nr. 18-148.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // *Valstybės žinios*, 1999, 15-402.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 17-649.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 106, 126, 212, 245, 248, 255, 256, 260, 280, 283, 284, 417 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 66-2114, Nr. 71.
10. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 42-1919.
11. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, Baudžiamojo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo" // *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 26-597.
12. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos septintasis protokolai, priimtas 1982-11-22 Strasbūre, ratifikuotas nuo 1995-04-27.
13. Europos žmogaus ir pagrindinių laisvių konvencija iš dalies papildyta protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1,4,6 ir 7 // *Valstybės žinios* 2000 m., Nr. 96-3016.
14. Уголовно-процесуальный кодекс Латвии. - Riga: Biznesa informācijas birojs, 2003.
15. Baltarusijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www.pravo.by/webnpa/text-old.asp?RN=HK9900295>.
16. Beulke W. Strafprozebrecht //2. Auflage. – Heidelberg:Muller. Verl. 1996.

17. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www.prawo.interia.pl/kodeksy?aid=8355>.

Specialioji literatūra:

1. Ambrasaitė G. Apeliacijos esmė ir principai // Teisė. 2003, Nr.46.
2. Ambrasaitė G. Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei gražinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. ISSN 1392-1274. Teisė. 2003, 43
3. Ambrasaitė G., Teisė, 2002, Nr.43.
4. Ambrasaitė G. Apeliacinio proceso prielaidos. Jurisprudencija, 1 2006 (79).
5. Apeliacija Lietuvos administraciniame procese: pagrindinės reformos. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 4(82); 13-20.
6. Borisova A. Apeliacija v graždanskam (arbitražnam) procese. Moskva, 2000.
7. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. V., 2005.
8. В.Н. Григорьев, А.В. Победнин, В.Н. Яшин. „Уголовный процесс“ учебник. 2005, Москва.
9. К.Ф. Гуценко, Л.В. Головкин, Б.А. Филимонов. „Уголовный процесс западных государств“. Москва, 2002.
10. Kazlauskas M., Milius V. Kasacinio ir apeliacinio procesų skirtumai Lietuvos Respublikos BPK. // Justitia, 1996, Nr. 3, p.23-24.
11. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации // Под. общ. ред. В.П. Верина, В.В.Мозякова. – Москва: Экзамен, 2004.
12. Kramer B. Grundbegriffe des Strafverfahrensrechts: Ermittlung und Verfahren // 5. Auflage. – Stuttgart: Kohlhammer. 2002 (p. 279).
13. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. II tomas, Vilnius, Justitia, 2005.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 32 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, nustatančias teismo nagrinėjimo ribas (BPK 279-282 str.)“ // *Teismų praktika. Nr. 16, Vilnius, 2001.*
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimas Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika. 2004. Nr.23.*
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005-06-23 nutarimo Nr. 53 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų

- procesą apeliacinės instancijos teisme“ apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. *Teismų praktika*. 2004. Nr.23.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 32 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, nustatančias teismo nagrinėjimo ribas (BPK 279-282 str.)“ // *Teismų praktika*. Nr. 16, Vilnius, 2001.
 18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. V. TIC, 2003.
 19. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (projektas)// Teisės problemos. 1999, Nr.3. (p. 113).
 20. Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997, (p. 252).
 21. Nekrošius V. teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje. Daktaro disertacijos socialiniai mokslai: teisė, VU. Vilnius, 1996, (p.4).
 22. Radčenko. Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. // Maskva, 2004 m.
 23. Recommendation No R (95) 5 Concerning the introduction and improvement of the functioning appeal systems and procedures in civil and commercial cases.
 24. Riomeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. V., 1994.
 25. Strafprozessordnung mit Auszugen aus Gerichtverfassungsgesetz, EGGVG, Jugendgerichtsgezets, Strapobenverkehrsgesetz und Grundgesetz // 36. Auflage. – Munchen: Beck texte im DTV, 2003.
 26. Tarptautinių žodžių žodynas. V., 1985.
 27. Teisės problemos. Lietuvos teisės institutas. 2005, Nr. 1 (47), (p.28).
 28. Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000.(p. 193).

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos apeliacinio teismo internetinis puslapis <http://www.vtr.lt/>.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 03 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218/2003 (kategorija S-2.24).
3. Lietuvos apeliacinio teismo 1999 10 14 nutartis , b/b Nr.1A–458/99.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. nutartys baudžiamosiose bylose iš <http://ovada.tic.lt/lat>.
5. Kamasinski v. Austria, judgment of 19 December 1989, Series A no. 168.
6. PelissierandSassiv. Frunce[GC], Nr. 25444/94, ECHR 1999-11.

7. Šumskas A. Pasiūlymai ir pastabos dėl BPK normų, reglamentuojančių bylų procesą apeliacinės instancijos teisme. 2005-11-18 d. Lietuvos apygardos teismo internetinis puslapis <http://www.vtr.lt/>